

Rat u Šibeniku 1991. godine

Pražen, Ivan

Master's thesis / Diplomski rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:131:045471>

Rights / Prava: [In copyright](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2022-01-18**

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA POVIJEST
SMJER MODERNA I SUVREMENA POVIJEST (19.-20. STOLJEĆE)
Ak. god. 2020./2021.

Ivan Pražen

Rat u Šibeniku 1991. godine

Diplomski rad

Mentor: dr. sc. Goran Hutinec

Zagreb, 2021.

Izjava o akademskoj čestitosti

Izjavljujem i svojim potpisom potvrđujem da je ovaj rad rezultat mog vlastitog rada koji se temelji na istraživanjima te objavljenoj i citiranoj literaturi. Izjavljujem da nijedan dio rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz necitiranog rada, te da nijedan dio rada ne krši bilo čija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio rada nije korišten za bilo koji drugi rad u bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili obrazovnoj ustanovi.

(potpis)

SADRŽAJ

1. UVOD	4
1.1. PREDMET I CILJ RADA	4
1.2. POVIJESNI IZVORI I LITERATURA	5
2. POBUNA HRVATSKIH SRBA U ŠIBENIKU I ŠIBENSKOM ZALEĐU 1990. GODINE	7
2.1 DEMOGRAFSKA SITUACIJA U HRVATSKOJ I NA ŠIREM ŠIBENSKOM PODRUČJU 1991. GODINE	7
2.2 DOGAĐAJI U HRVATSKOJ I ŠIBENSKOM ZALEĐU 1990. GODINE.....	8
3. ZBIVANJA NA ŠIBENSKOM PODRUČJU U PRVOJ POLOVICI 1991. GODINE.....	22
4. PORAST NAPETOSTI OD LJETA DO RUJNA 1991. GODINE	27
4.1. ODNOS IZMEĐU SNAGA NA PODRUČJU DALMACIJE.....	27
4.2. PORAST NAPETOSTI OD LJETA DO BITKE ZA ŠIBENIK.....	30
5. BITKA ZA ŠIBENIK.....	37
5.1. OSVAJANJE VOJNIH OBJEKATA U ŠIBENIKU I OKOLICI	37
5.2. TIJEK BITKE ZA ŠIBENIK	41
5.3. POSLJEDICE BITKE ZA ŠIBENIK	50
6. DOGAĐANJA NA ŠIBENSKOM PODRUČJU DO KRAJA 1991. GODINE.....	52
7. ZAKLJUČAK	55
8. POPIS IZVORA I LITERATURE	57
8.1. IZVORI	57
8.1.1. ARHIVSKI IZVORI	57
8.1.2. NOVINE.....	57
8.2. KNJIGE I ČLANCI.....	57
8.3. INTERNETSKI IZVORI	59
SAŽETAK.....	60
SUMMARY	61

1. UVOD

1.1. PREDMET I CILJ RADA

Glavna tema ovog diplomskog rada temeljit će se na zbivanjima u Šibeniku i na širem šibenskom području 1991. godine. Preko vojne i političke situacije u Jugoslaviji i Hrvatskoj 1990. i 1991. godine nastojat će se objasniti na koji način se razvijala srpska pobuna u zaleđu Šibenika i na koji način je došlo do bitke za grad Šibenik. Grad Šibenik je sjevernodalmatinski grad koji se nalazi između Zadra i Splita te je strateški bio izuzetno važan za srpske agresore i vojsku JNA jer bi njegovim osvajanjem podijelili Dalmaciju na dva dijela te bi južnu Dalmaciju odvojili od ostatka Hrvatske. U šibenskom zaleđu (prvenstveno u gradu Kninu) prije rata je bilo mnogo srpskog stanovništva i upravo zbog toga je u Dalmaciji najveća pobuna bila u zaleđu Šibenika, a Knin je postao središnji grad SAO Krajine.

U prvom dijelu rada će biti objašnjeno na koji način se razvijala srpska pobuna u šibenskom zaleđu. Detaljnije će se prikazati politički planovi tadašnjeg vodstva SAO Krajine i Srpske demokratske stranke. Njihov glavni cilj bio je odvajanje od Hrvatske i pripajanje Srbiji, a glavni politički akteri bili su Jovan Rašković i Milan Babić. Jačanjem srpskog pokreta u Dalmaciji Slobodan Milošević je razrađivao planove za stvaranje velike Srbije u čijem bi se sastavu našla i Dalmacija s gradom Šibenikom. Kroz prvi dio rada biti će analizirano kakav je bio sastav stanovništva u Dalmaciji i Dalmatinskoj zagori i koliko je to imalo utjecaja na srpsku pobunu. Nadalje, pojasnit će se kako se razvijala pobuna i koji su događaji bili presudni od sredine 1990. godine pa sve do bitke za Šibenik u rujnu 1991. godine. U prvoj polovici 1991. godine nije došlo do otvorenih sukoba između hrvatske i srpske strane, ali bilo je raznih provokacija koje su dovele do rata, upravo će se kroz to vidjeti kako je rasla napetost između dviju strana i kako je to dovelo do sukoba.

Nadalje, u glavnom središnjem dijelu rada će biti pisano o događajima u drugoj polovici 1991. godine. Prije bitke za Šibenik iznimno je bitno spomenuti događaje i sukobe u šibenskom zaleđu, na području Skradina i Drniša te djelovanje 9. korpusa JNA čiji su vojnici sudjelovali u samom napadu na grad Šibenik. U tom dijelu biti će opisana bitka za Šibenik koja je trajala od 16. do 23. rujna, istaknut će se najvažniji događaji iz same bitke te će se analizirati što je bilo ključno za obranu grada. U bitci za grad bila je značajna pomorska obrana grada odnosno zauzimanje topničke bitnice na otoku Žirju. Zbog

zauzimanja iste Jugoslavenska ratna mornarica nije mogla vršiti značajnije napade na grad Šibenik. Također, treba istaknuti da Šibenik ima iznimno dobru geografsku lokaciju i zbog toga je jako teško napadati i zauzeti grad. Ulazeći u grad s morske strane brodovi trebaju proći kroz kanal sv. Ante koji je uzak i u kojem je iznimno lako napadati brodove koji idu prema gradu. S kopnene strane iznimno je bitan Šibenski most (s kojeg su Srbi vodili glavni napad na grad) koji je na specifičnoj poziciji te je preko njega teško proći.

U posljednjem dijelu rada biti će opisivani događaji poslije bitke za Šibenik, da li je bilo dodatnih pokušaja napada i kako se razvijala vojna i politička situacija u šibenskom zaleđu do kraja 1991. godine. U završnom dijelu rada nalazi se zaključak u kojem je odgovoreno na istraživačka pitanje te autor donosi zaključne misli.

Glavna istraživačka pitanja ovog rada analiziraju na koji način se razvijala pobuna u šibenskom zaleđu i koliko je ona bila jaka te koliko je važna obrana grada Šibenika za cjelokupni Domovinski rat. Cilj rada je objasniti političke i vojne događaje na širem šibenskom području kroz 1991. godinu te pokazati da je na tom području buktala najjača pobuna Srba gotovo na cijelom prostoru Republike Hrvatske.

Posebnost ovog diplomskog rada jest u tome što će se u njemu analizirati Domovinski rat na određenom području na kojem se dogodila jedna od presudnih bitki u cjelokupnom ratu. Nadalje, kroz rad će se prikazati svi vojno-politički događaji na ovom području 1991. godine kada je rat bio u svojim počecima i kada određeni dio hrvatske populacije nije bio ni svjestan da će doći do rata. Metodologija rada će se bazirati na kritičkoj analizi izvora i literature te će se tako objasniti kako se razvijala srpska pobuna i sama bitka za Šibenik.

1.2. POVIJESNI IZVORI I LITERATURA

U radu je korišteno nekoliko povijesnih izvora koji se nalaze u Memorijalno-dokumentacijskom centru za Domovinski rat te novine *Slobodna Dalmacija* i *Hrvatski vojnik*. Izvori iz Memorijalno-dokumentacijskog centra su dokumenti: *Oružana pobuna Srba u Hrvatskoj i Agresija oružanih snaga SFRJ i srpskih paravojnih postrojbi na Republiku Hrvatsku (1990.-1991.)*, *Dokumenti institucija pobunjenih Srba u Republici Hrvatskoj (1990.-1991.)*, *9. korpus JNA (1991.)*, *Prilozi za povijest Hrvatske ratne mornarice u Domovinskom ratu (1991.)*, *Uspon i pad „Republike Srpske Krajine“ – Dokumenti* te *Dokumenti – Šibenik; Hrvatske i srpske provenijencije (MUP Policijska*

uprava Šibenik). Na temelju ovih dokumenata i izvora će se analizirati sve političke i vojne odluke koje su se događale na ovom području 1990. i 1991. godine. Dokumenti su ključni kako bi razumjeli događaje koji su doveli do rata za Šibenik. Preko njih se mogu analizirati počeci srpske pobune na šibenskom području, osnivanje SAO Krajine te djelovanje srpskih pobunjenika. Osim toga, dokumenti MUP-a Šibenik donose ključne činjenice na temelju kojih se može analizirati sustavni rast napetosti između hrvatske i srpske strane prije otvorenog sukoba koji je počeo u ljeto 1991. godine.

Izvori iz *Slobodne Dalmacije* pobliže objašnjavaju događaje iz rujna 1991. godine, preko tih izvora se može pratiti i objašnjavati situacija među stanovništvom u gradu Šibeniku 1991. godine, ali i u Skradinu i Drnišu. Nadalje, preko tih izvora može se pratiti stanje na terenu odnosno bojištu gdje su izvještavali novinari *Slobodne Dalmacije*.

Osim izvora, u radu se koristi mnoštvo sekundarne literature pomoću koje će se potkrijepiti informacije iz izvora. Sekundarna literature može se podijeliti u tri grupacije: prva se odnosi na knjige autora koji se bave samom problematikom grada Šibenika i prate bitku za grad te događaje koji su vezani uz grad, druga se odnosi na knjige u kojima se iznosi problematika cijelog Domovinskog rata te se u njima nalazi određeni dio koji se bavi sjevernodalmatinskim bojištem i samim gradom Šibenikom, treća vrsta literature jest ona koja se bavi isključivo srpskom pobunom u cijeloj Hrvatskoj te ističe događaje iz 1990. i 1991. godine prije otvorenog sukoba. Ova literatura je iznimno bitna jer analizira događaje u šibenskom zaleđu odnosno na području Knina gdje je bilo središte SAO Krajine. U sekundarnu literaturu spadaju i razni internetski znanstveni članci koji se bave ovom problematikom.

2. POBUNA HRVATSKIH SRBA U ŠIBENIKU I ŠIBENSKOM ZALEĐU 1990. GODINE

U ovom dijelu diplomskog rada pobliže će biti objašnjeno na koji je način djelovala prosrpska ideja na širem šibenskom području odnosno na području današnje Šibensko-kninske županije. Središte srpske pobune odvijalo se u Kninu u kojem je bio velik broj Srba, kao i u selima oko samog grada. Objasnit će se na koji je način djelovala Srpska Demokratska Stranka u kojoj je vodeću ulogu imao Jovan Rašković i na koji način su srpski pobunjenici, vojno i politički, pokušali preuzeti kontrolu nad područjem srednje Dalmacije, pa tako i grada Šibenika. Kako bi se mogli detaljnije objasniti događaji na širem šibenskom području iz 1991. godine opisać će se i politički događaji iz 1990. godine koji su uvelike utjecali i na pobune i napade na Drniš, Skradin i Šibenik 1991. godine.

2.1 DEMOGRAFSKA SITUACIJA U HRVATSKOJ I NA ŠIREM ŠIBENSKOM PODRUČJU 1991. GODINE

Uz Liku i dijelove Slavonije najviše nastanjenih Srba je bilo u Sjevernoj Dalmaciji odnosno u zaleđu Šibenika i Zadra. Prema popisu stanovništva iz 1981. godine na području Hrvatske živjelo je 4 601 469 stanovnika, a od toga je bilo 531 502 Srba. U 11 hrvatskih općina Srbi su bili većinsko stanovništvo. Prema istom popisu stanovništva u Kninu je bilo 78,9 %, a u Benkovcu 53% Srba.¹ Uz dvije spomenute općine odnosno grada, Obrovac je također imao većinski srpsko stanovništvo na području Sjeverne Dalmacije i upravo je iz ova tri grada krenula srpska pobuna, a nakon toga i rat na dalmatinskom području.

Ovim gradovima treba pripojiti i Drniš koji je imao nešto više od 20% Srba u odnosu na cjelokupno stanovništvo. U popisu stanovništva iz 1991. godine broj Srba u Hrvatskoj se povećao za 30 tisuća, a razlog tomu je što se određeni dio Srba tih godina nije izjašnjavao kao jugoslavenski nego kao srpski narod.² Za vrijeme srpske agresije na Hrvatsku je u potpunosti

¹ Marijan, Davor, Barić, Nikica, *Raspad Jugoslavije i stvaranje Hrvatske države*, Zagreb: AGM d.o.o., 2020., str. 94

² Barić, Nikica, *Srpska pobuna u Hrvatskoj 1990.-1995.*, Zagreb: Golden marketing-Tehnička knjiga, 2005., str. 40-41

bilo okupirano 15 općina, a među njima Knin i Benkovac iz kojih se direktno napadao Šibenik, osim tih općina djelomično je bilo okupirano 15 općina, a u njih spadaju Drniš i Šibenik.³

Kada govorimo o okupiranim područjima tijekom Domovinskog rata, u Dalmaciji je bilo 55,5% okupiranih naselja koja su imala većinski hrvatsko stanovništvo, dok je 44,5% okupiranih mjesta bilo s većinski srpskim stanovništvom. Ovi podaci iznimno su bitni jer pokazuju da ne postoji nikakva pravna osnova za srpske napade na dalmatinska mjesta i gradove jer je stanovništvo većinski bilo hrvatsko. Glavni argument srpskih agresora jest bilo stanovništvo za koje su oni smatrali da je većinski srpsko. Naime, u dijelovima Dalmatinske zagore bilo je mnogo naselja koja imaju srpsko stanovništvo (uz Knin i Benkovac), ali što se tiče ostatka Dalmacije Srbi su bili manjina i upravo zbog toga njihova agresija nije imala nikakvu osnovu.⁴

U općini Šibenik 1991. godine živjelo je 85 002 osoba, od toga je bilo 8 471 Srba. U samom gradu živjela je 41 012 osoba, a od toga 3889 Srba. Među ostalim većim naseljima u šibenskoj općini u Skradinu je bilo 130 Srba (17,9%), Čista Mala 560 (94%), Bribir 517 (94,2%), Bratiškovci 572 (98,3%), Sonković 360 (51,8%), Velika Glava 288 (98,3%) te Gaćezezi 211 (52,9%).⁵

2.2 DOGAĐAJI U HRVATSKOJ I ŠIBENSKOM ZALEĐU 1990. GODINE

Kroz 1990. godinu komunistička vlast u Jugoslaviji je sve više slabila i bilo je poprilično jasno kako će doći do promjena unutar države. U Hrvatskoj sve više jača stranka HDZ na čijem čelu je bio Franjo Tuđman, a stranka je uskoro postala i vladajuća u državi.

Prvo ozbiljnije političko djelovanje od strane hrvatskih političara dogodilo se početkom 1990. godine kada je u Beogradu prekinuta 14. sjednica izvanrednog kongresa Saveza komunista Jugoslavije na kojoj je delegacija komunista Slovenije i Hrvatske napustila sjednicu jer su se protivili politici Slobodana Miloševića.⁶ Nakon ovog događaja počele su se osnivati političke stranke u Hrvatskoj te je njihovo djelovanje pojačalo, a suprotno tomu počelo je i prosrpsko političko djelovanje kojim se pokušalo ostvariti ideje velike Srbije.

³ Radelić, Zdenko, Marijan, Davor, Barić, Nikica, Bing, Albert, Živić, Dražen, *Stvaranje hrvatske države i Domovinski rat*, Zagreb: Školska knjiga, 2006., str. 443

⁴ Isti, str. 453-454

⁵ Livaković, Ivo, *Šibenik u Rujanskom ratu 1991.*, Šibenik: Ogranak Matice Hrvatske u Šibeniku, 2009., str. 198

⁶ Marijan, Davor, Barić, Nikica, *Raspad Jugoslavije i stvaranje Hrvatske države*, str. 97

Višestranački izbori održali su se u travnju i svibnju 1990. godine, a pobjedu je odnio HDZ s nešto više od 40% glasova.⁷ Istovremeno je jačala i prosrpska politika na čelu sa strankom SDS koja je najveću potporu imala na području Knina i Like.

Srpska strana je pokušala što više destabilizirati politiku u Hrvatskoj te su se sve više počeli baviti poviješću, ali i suvremenim životom srpske manjine unutar Hrvatske. Preko medija se sve više isticala patnja srpskog naroda, često spominjući ustaške zločine iz NDH prema srpskom stanovništvu, a nacionalisti su počeli sve više zazivati popa Momčila Đujića čije je sjedište tokom Drugog svjetskog rata bio Knin.⁸

Veliku ulogu u jačanju srpske propagande imala je Jugoslavenska Narodna Armija koja nije priznavala višestranačje i pobjedu demokracije u Sloveniji i Hrvatskoj i tako je praktički podržala politiku Slobodana Miloševića.⁹ Iako u ovom razdoblju JNA nije službeno stala na Miloševićevu stranu, iz kasnijih događaja će se vidjeti kako je ovo bio jedan od važnijih faktora u Domovinskom ratu jer je vojska vršila napade na gotovo sve gradove u Hrvatskoj, uključujući i Šibenik.

U Kninu je 17. veljače 1990. godine osnovana Srpska demokratska stranka. Program stranke odmah je nagovijestio borbu protiv osamostaljenja Hrvatske te je zagovarao velikosrpsku hegemoniju unutar Jugoslavije.

Program stranke sastojao se od 18 točaka koje su imale za cilj demokratsku borbu za dobrobit srpskog naroda u svim krajevima Jugoslavije. Poseban naglasak stavljen je na Srbe koji se nalaze unutar Hrvatske. Vodeći ljudi stranke smatrali su kako Srbi žive u najnerazvijenijim krajevima Hrvatske i kako se njima ne daje previše pažnje te je njihov status sve nepovoljniji. Nadalje, u 16. točki programa stranke političari su odbacivali regionalnu podjelu Hrvatske te su se zalagali za podjelu na općine i regije u kojima će srpski narod imati veća prava.¹⁰ Ovaj cilj je stranka i postigla osnutkom Zajednice srpskih općina Sjeverne Dalmacije i Like, a nakon toga i osnutkom Republike Srpske Krajine u Kninu.

Osnivač stranke i njen prvi predsjednik bio je Jovan Rašković te je bio najutjecajnija osoba u stranci. On je radio u šibenskom Medicinskom centru kao psihijatar. Osim njega, u stranci je

⁷ Isti, str. 98

⁸ Ružić, Slaven, *Djelovanje „Vlade Republike Srpske Krajine“ 1991.-1995.*, Zagreb: Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, 2017., str. 10

⁹ Marijan, Davor, Barić, Nikica, *Raspad Jugoslavije i stvaranje Hrvatske države*, str. 99

¹⁰ Valentić, Mirko, *Rat protiv Hrvatske 1991.-1995., Velikosrpski projekti od ideje do realizacije*, Zagreb: Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, 2010., str. 82-83

veliku ulogu imao i Milan Babić koji je bio predsjednik Skupštine općine Knin, a osim toga bio je i najutjecajnija osoba među pobunjenim Srbima na širem kninskom području. Osim spomenutog dvojca, među glavnim predstavnicima bili su Dušan Zelembaba i Branko Perić, a u oporbenoj stranci Srpski pokret obnove bili su Vuk Drašković i Jovan Opačić.¹¹

Velikosrpskim projektom predstavnici stranke i ostali srpski političari su htjeli da se određeni dio teritorija odcijepi od Hrvatske i pripoji Srbiji u tzv. veliku Srbiju. Među tim političarima vladala su različita mišljenja, SDS je smatrao da se Hrvatskoj treba oduzeti najmanje 26% teritorija, a neki ekstremni političari, poput Vojislava Šešelja, smatrali su da se Hrvatima treba oduzeti 70% teritorija. Na prvim demokratskim izborima na području države SDS nije postigao dobre rezultate, dobili su samo pet zastupnika, a većina Srba svoj glas je dala Stranci demokratskih promjena. Nakon toga su političari SDS-a napustili parlamentarni rad te su se okrenuli prema JNA.¹² Nakon izbora u Hrvatskoj i nakon političkog poraza SDS-a, stranački predstavnici počinju sve više podržavati politiku Slobodana Miloševića i Jugoslavensku Narodnu Armiju te s druge strane vode program u kojem potiču srpsko stanovništvo u Hrvatskoj na pobunu. Glavni aduti koje koristi srpska politička elita su mediji i razni organizirani mitinzi pomoću kojih se podiže želja za srpskom autonomijom.

„U nizu podvala i laži cilj je bio uvijek isti: uvjeriti Srbe da je nova vlast u Hrvatskoj na čelu s Franjom Tuđmanom „ustaška“ i da se u Hrvatsku „vraćaju ustaše“...Srbe treba uvjeriti da su Hrvati „genocidan narod“¹³ Iz ovog citata vidljivo je na koji način se sijao strah među srpskim narodom, bilo je govora o Jasenovcu, lažiranje žrtava, itd. Također, govorilo se da bi se takve stvari mogle i ponoviti. Ovakve laži rezultirale su srpskom pobunom u Hrvatskoj, mnogi srpski civili počeli su se naoružavati, organizirati straže po lokalnim mjestima i otvoreno podržavati borbu protiv Hrvata. Političari SDS-a i srpski političari na čelu sa Slobodanom Miloševićem uspjeli su u svome cilju, napravili su pobunu unutar same Hrvatske što će rezultirati Domovinskim ratom.

Iako je Jovan Rašković bio osnivač stranke i jedan od najutjecajnijih ljudi, njegova politika nije bila potpuno ista kao i kod Slobodana Miloševića. Rašković je uživao u ulozi vođe Srba unutar Hrvatske, ali često je znao davati negativne izjave o Miloševiću i o njegovoj politici.

¹¹ Barić, *Srpska pobuna u Hrvatskoj*, str. 211

¹² Valentić, *Rat protiv Hrvatske*, str. 83

¹³ Isti, str. 84

U više navrata Rašković je vodio razgovore s predsjednikom Hrvatske Franjom Tuđmanom. U pismu iz veljače 1990. godine Rašković navodi Tuđmanu kako mu je jasno da je HDZ najjača stranka u Hrvatskoj i da teži ka samostalnosti države, ali da se ne slaže s politikom te stranke. Među glavnim problemima Rašković je isticao kako se pobija historijsko pravo srpske manjine unutar Hrvatske te ističe kako je bitan odnos između slobode i nacije, a upravo to Tuđman želi oduzeti Srbima u Hrvatskoj, i slobodu i naciju. Na kraju pisma Rašković ističe: „Ne mogu izbjeći činjenicu da na nekim vašim osnivačkim skupštinama i u nekim sredinama odjekuju bukački i genocidni pozivi, da se neke vaše stranačke osnivačke podružnice pretvaraju u histerično kazalište srbofobije, da na nekim osnivačkim skupštinama Vaše respektirajuće stranke, ključa agresivnost koja podsjeća na atmosferu minhenskih pivnica.“¹⁴ Iz pisma je vidljivo kako Rašković uspoređuje HDZ i hrvatske političare sa ustašama, kao i mnogi drugi Srbi. Također, ističe kako su skupovi HDZ-a previše nacionalni i da potiču stanovništvo na mržnju prema Srbima, a to uspoređuje s Hitlerovim skupovima prije preuzimanja vlasti u Njemačkoj te Rašković smatra kako je to javni napad na Srbe u Hrvatskoj.

U svibnju 1990. godine u Benkovcu se dogodio napad na dužnosnika SDS-a Miroslava Mlinara koji je navodno bio izboden.¹⁵ Upravo ovaj događaj bio je povod da srpski mediji i javnost podigne bunu i da se krene s osudama prema izborima i jačanju HDZ-a i Franje Tuđmana. Događaj se odvio 19. svibnja, a iza svega su stajale obavještajne organizacije koje su bile pod vodstvom Slobodana Miloševića. Nakon napada je srpska medijska propaganda odradila svoje, Mlinar je bio predstavljen kao srpski heroj koji je napadnut od strane „ustaša“. Srpski pobunjenici počeli su uspoređivati hrvatsku vlast s onom koja je vladala u NDH. Nakon napada je Mlinar bio prebačen u zadarsku bolnicu te je ustanovljeno da nije imao teže ozljede koje su opasne po život (radilo se samo o površinskim ranama koje su izvana izgledale zastrašujuće). Međutim, Mlinar i njegovi bliski suradnici se nisu osjećali sigurno u zadarskoj bolnici te su zbog toga tražili premještanje u kninsku bolnicu. Ova operacija je postigla svoj cilj zbog toga što je nakon ovih događaja Jovan Rašković prekinuo sve odnose s Hrvatskim saborom te je pojačao sumnju Srba u hrvatske institucije. Nakon ovih događaja i nakon oporavka Miroslav Mlinar se pridružio srpskoj pobuni te je bio zapovjednik specijalnog voda na području Benkovca, a u odsustvu je osuđen na dvadeset godina zatvora zbog zločina u Škabrnji. Zanimljivo, u ovom namještenom napadu su sudjelovali gotovo svi akteri srpske države: od

¹⁴ U: *Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990.-1995. - Dokumenti, Knjiga 2., Dokumenti institucija pobunjenih Srba u Republici Hrvatskoj (1990.-1991.)*, 1990., veljača 20., Šibenik – „Pismo Jovana Raškovića, predsjednika SDS-a, Franji Tuđmanu, predsjedniku HDZ-a“, str. 15-17

¹⁵ Barić, Nikica, *Srpska pobuna u Hrvatskoj*, str. 63

političara, Srpske pravoslavne crkve pa sve do medija i obavještajnih službi. Izrežirani napad je zasigurno imao utjecaja na jačanje srpske pobune na gotovo cijelom području Republike Hrvatske.¹⁶

Istog mjeseca 1990. godine u Kninu se održala prva zajednička sjednica vijeća Skupštine općine Knin te je na njoj Milan Babić bio izabran za prvog predsjednika Skupštine općine. Babić je izabran za predsjednika odlukom SDS-a te je na skupštini istaknuo kako je ovo prvi put da je u zapadnom dijelu Jugoslavije izabran parlament koji je većinski bio srpski te je istaknuo kako će on, kao predsjednik Skupštine općine Knin, raditi na poboljšanju suživota između Srba i Hrvata.¹⁷

Nakon ovog događaja se na mnogo mjesta na šibenskom području s većinski srpskim stanovništvom (Smoković, Kula Atlagić, Drniš, Žitnić...) započelo s osnivanjem odbora SDS-a, a u Kninu je osnovana i omladinska organizacija koja je trebala privlačiti mlade ljude srpske nacionalnosti u samu stranku.¹⁸ Ovim događajima bilo je vidljivo kako se srpsko stanovništvo želi odvojiti od Hrvatske i kako je težilo potpunoj autonomiji.

U lipnju iste godine došlo je do osnivanja Zajednice općina Sjeverne Dalmacije i Like. Sjedište zajednice bilo je u Kninu, a u zajednicu su spadale općine Knin, Benkovac, Gračac, Donji Lapac, Obrovac i Titova Korenica.¹⁹ Predsjednik ove zajednice također je bio Milan Babić. Promatrajući općine koje su ulazile u ovu zajednicu možemo jasno shvatiti da su bile od velikog značaja u Domovinskom ratu, one su imale bitno strateško značenje tijekom rata, iz Knina i Benkovca se pripremao napad prema Šibeniku i Zadru, dok je Gračac i dio Like bio važno uporište pobunjenih Srba u Lici.

¹⁶ Knez, Luka, „Kako je Miroslav Mlinar odglumio „ustašku žrtvu““, *Vojna povijest*, 15. lipanj 2021., <https://vojnapovijest.vecernji.hr/vojna-povijest/kako-je-miroslav-mlinar-odglumio-ustasku-zrtvu-1500620>, (pogledano 22.07.2021.)

¹⁷U: *Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990.-1995. - Dokumenti, Knjiga 2., Dokumenti institucija pobunjenih Srba u Republici Hrvatskoj (1990.-1991.)*, ur. Mate Rupić, Zagreb – Slavonski Brod: Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, 2007., 1990., svibanj 23., Knin – „Izvod iz zapisnika s 1. zajedničke sjednice vijeća Skupštine općine Knin na kojoj je dr. Milan Babić izabran za predsjednika Skupštine općine.“, str. 23-26

¹⁸ Knežević, Domagoj, „Srpska Demokratska Stranka od konstituiranja prvog višestranačkog Sabora do početka srpske pobune u Hrvatskoj u kolovozu 1990.“, *Radovi zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, No. 60, 2018., str. 415

¹⁹ U: *Uspon i pad „Republike Srpske Krajine“ Dokumenti*, priredio Davor Pauković, ur. Milardović, Anđelko, Zagreb: Centar za politološka istraživanja, 2005., 1990., 27. lipanj, Knin, „Odluka o osnivanju i konstituiranju Zajednice općina Sjeverne Dalmacije i Like.“, str. 68-69

Nakon osnivanja zajednice u Kninu su se počeli uvoditi dvojezični natpisi u institucijama i na nazivima ulica, a sama skupština trebala je predstavljati kulturnu i gospodarsku organizaciju koja će pomagati Srbima unutar Republike Hrvatske.²⁰

Nakon ovih događaja Srbi su unutar države sve više počeli prezirati hrvatsku vlast te je njihova želja za autonomijom i pripajanjem Srbiji sve više jačala. 25. srpnja 1990. godine Sabor SR Hrvatske donio je amandmane na postojeći ustav te je proglašena Republika Hrvatska. Tim amandmanima promijenjen je grb te je uvedena latinica, ali na područjima gdje je srpsko stanovništvo bilo većinsko jamčila se i upotreba ćirilice. Srbi, na čelu s Milanom Babićem, odbijali su amandmane te su ih uspoređivali s ustaškom tvorevinom iz 1941. godine. Početkom srpnja organiziran je sastanak u Kninu gdje su bili prisutni predstavnici već spomenutih općina. Na sastanku je utvrđeno da amandmani narušavaju jednakost hrvatskih Srba i da ih se ne nikako ne smije prihvatiti.²¹ Prilikom same rasprave između Milana Babića, Dušana Zelembabe²² i Jovana Raškovića potonji je istaknuo kako su amandmani neprihvatljivi za Srbe unutar Hrvatske te je istaknuo: „Ukoliko hrvatska vlast i hrvatski Sabor bude priznavao srpski narod i njegovo pravo da se organizira kako on misli da mu je najbolje, onda ta autonomija ne treba da bude ni oštra, ni agresivna, a ja sam protiv svake agresije, ali na agresiju se, ako nas neko udari po lijevom obrazu mi mu nećemo okrenuti desni već ćemo mu vratiti po njegovom desnom obrazu.“²³ Predstavnici srpske vlasti unutar Hrvatske htjeli su potpunu autonomiju te je vidljivo da su već u ljeto 1990. godine bili spremni na vojne sukobe kako bi ostvarili svoje planove.

U ljeto 1990. godine došlo je do pobune u kninskoj policiji te je u srpnju na Saboru u Srbu donesena deklaracija o autonomiji Srba u Hrvatskoj.

Pobuna u policiji u Kninu nastala je početkom srpnja, a pripadnici policije smatrali su kako je sve manje policajaca srpske nacionalnosti te su odbijali nositi nove policijske odore Republike Hrvatske jer su podsjećale na one iz NDH.²⁴ Zanimljivo, pripadnicima srpske nacionalnosti smetalo je to što odore podsjećaju na one iz NDH i da su crne boje, ali činjenica je da Hrvatska policija nikada nije imala službene policijske odore crne boje.

²⁰ Barić, *Srpska pobuna u Hrvatskoj*, str. 65

²¹ Isti, str. 67-68

²² Srpski psiholog i političar, član Izvršnog odbora SDS-a

²³ U: *Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990.-1995. - Dokumenti, Knjiga 2., Dokumenti institucija pobunjenih Srba u Republici Hrvatskoj (1990.-1991.)*, 1991., srpanj 6., Knin – „Stenogram govora dr. Milana Babića, Dušana Zelembabe i Jovana Raškovića prilikom rasprave o amandmanima na Ustav Republike Hrvatske“, str. 36-38

²⁴ Barić, *Srpska pobuna u Hrvatskoj*, str. 68

Tada je došlo i do sastanka između ministra unutrašnjih poslova Republike Hrvatske Josipa Boljkovca, sekretara Općinskog SUP-a Šibenik Ante Bujasa (koji je kasnije imao značajnu ulogu u obrani Šibenika i šibenskog zaleđa) te kninskih policajaca. Policajci su se odrekli svojih zahtjeva, ali u zamjenu je u Kninu osnovan općinski SUP koji je ukinut u vrijeme komunizma.²⁵

Na tom sastanku je najveći problem bio što se tamošnji „milicajci“ nisu željeli preimenovati u policajce. U Kninu se taj dan okupilo oko 3-4 tisuće Srba koji su glasno protestirali protiv hrvatskih vlasti, a to su radili jer su znali da Boljkovac dolazi na sastanak. Uz kninske milicajce na sastanku se nalazio Milan Babić te Jovan Rašković. Boljkovac je istaknuo kako su ovi pregovori bili apsurdni jer je Martić smatrao da je ugrožena policija u Kninu te da nije određena prema sastavu stanovništva, a činjenica je da je u tom trenutku u kninskoj policiji bilo 89 policajaca od kojih su njih 88 bili Srbi, a sastav stanovništva u Kninu je bio 94 na prema 6 posto na strani Srba.²⁶

Za nekoliko dana je došlo i do sastanka Jovana Raškovića i Josipa Boljkovca u Zagrebu, gdje je bilo mnogo mirnije okruženje nego ono u Kninu. Rašković je već u tom trenutku znao da se protiv njega vode razne intrige u režiji Milana Babića, Martića i ostalih srpskih dužnosnika, a na tom sastanku je čak izjavio da su hrvatski Srbi najpokvareniji ljudi koje on zna. Ovdje je već bilo poprilično jasno da je Rašković figura koja će vrlo brzo nestati iz političkog života pobunjenih Srba u Krajini.²⁷

25. srpnja 1990. godine održao se Sabor u Srbu na kojem je donesena već spomenuta deklaracija o autonomiji Srba unutar Republike Hrvatske. Glavni akteri ovog sabora bili su Jovan Rašković i Milan Babić. Deklaracijom je potvrđena autonomija Srba, a SDS ju je naravno prihvatio. Predstavnici Sabora isticali su kako su Srbi povratili autonomiju koju su imali na tom području još u vrijeme Vojne krajine te su isticali kako je njihovo pravo da teritorij Sjeverne Dalmacije i Like bude autonoman i srpski. Deklaracija se temeljila na suverenosti srpskog naroda na tom području te je Milan Babić istaknuo da je srpski narod živio na ovom teritoriju prije nego se stvorila država Hrvatska i da upravo zbog toga Srbi imaju pravo izbora, da li žele ostati u zajednici s Hrvatima imajući potpunu autonomiju i ravnopravnost ili opciju da se odcijepi od Hrvata. Na Saboru nisu istaknuli kakvu točno autonomiju žele, jer ona uvelike ovisi o stanju u Jugoslaviji odnosno o podjeli Jugoslavije. Glavni ciljevi deklaracije bili su: neograničena

²⁵ Radelić, Marijan, Barić, Bing, Živić, *Stvaranje hrvatske države i Domovinski rat*, str. 203-204

²⁶ Boljkovac, Josip, „*Istina mora izaći van...*“, *Sjećanja i zapisi prvog ministra unutrašnjih poslova neovisne Hrvatske*, Zagreb: Golden marketing-Tehnička knjiga, 2009., str. 196-198

²⁷ Isti, str. 199

upotreba srpskog jezika i ćirilice u javnom i privatnom životu te škola i školski programi napravljeni prema srpskom stanovništvu. Dok je Milan Babić govorio uvjete same deklaracije nastao je gromoglasan pljesak i zbog toga nam nisu poznati i dodatni uvjeti koje su Srbi zahtijevali (jer zbog gromoglasnog pljeska nisu zapisani zahtjevi do kraja). Nadalje, na Saboru se osnovalo „Srpsko nacionalno vijeće“ koje je za cilj imalo učešće u svim granama politike koje se dotiču srpskog naroda na teritoriju Hrvatske. U deklaraciji je istaknuto kako se odvajaju narodi, a ne države i upravo zbog toga nitko ne može natjerati srpski narod na području Hrvatske na odcjepljenje od Jugoslavije, nego oni sami imaju pravo odabira. Deklaracija se sastojala od sedam točaka, a jedna od njih bila je i nepriznavanje bilo kakvih Ustavnih promjena koje su donijeli hrvatski političari.²⁸ Nakon sabora i donošenja deklaracije Milan Babić dao je izjavu za RTB (Radio Televizija Beograd): „U Kninu je mirno zato što Kninjani čuvaju svoj grad i što ga čuvaju i u Obrovcu i Gračacu i što će ga čuvati i daleko van Knina na čitavom području gdje živi srpski narod.“²⁹ Izjavom Milana Babića vidljivo je kako su Srbi spremni na bilo koji način braniti teritorij na kojem žive. Tada nije funkcionirao željeznički promet koji je preko Knina vozio prema Splitu i Šibeniku što je uvelike utjecalo na mnoge grane u Hrvatskoj, a posebice na gospodarstvo.

Cilj ove deklaracije nije bilo poboljšanje srpskog položaja u Hrvatskoj, nego odvajanje teritorija Hrvatske i njegovo pripajanje budućoj jugoslavenskoj državi u kojoj će vladati srpska hegemonija.³⁰ Jasno je vidljivo kako djelovanja pobunjenih Srba na području Sjeverne Dalmacije nisu bila samostalna, oni su djelovali u skladu s politikom Slobodana Miloševića i propagande koja je dolazila iz Srbije. Srpski političari htjeli su izbaciti Hrvatsku i Sloveniju iz Jugoslavije, ali pritom su htjeli uzeti što veći teritorij tih dviju država.

Miting odnosno okupljanje namjerno je održano 25. srpnja jer tada je bila zakazana sjednica Hrvatskog sabora na kojoj su se usvajali amandmani na postojeći Ustav. Na ovom događaju Srbi su pristigli sa svih strana, a moglo se čuti raznih povika u kojima se zazivalo stvaranje velike Srbije te je bilo prijetećih parola protiv hrvatskih političara, ponajprije Franje Tuđmana. Na mitingu je sudjelovao i Vojislav Šešelj.³¹ Na samom mitingu sudjelovalo je oko 120 tisuća

²⁸ U: *Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990.-1995. - Dokumenti, Knjiga 2., Dokumenti institucija pobunjenih Srba u Republici Hrvatskoj (1990.-1991.)*, 1990., 25. srpanj, Srb – „Zapisnik osnivačkog zasjedanja Srpskog sabora u Srbu“, str. 39-44

²⁹ U: *Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990.-1995. - Dokumenti, Knjiga 2., Dokumenti institucija pobunjenih Srba u Republici Hrvatskoj (1990.-1991.)*, 1991., srpanj 26., Knin – „Stenogram izjava vodstva pobunjenih Srba nakon donošenja Deklaracije o suverenosti i autonomiji srpskog naroda u Hrvatskoj“, str. 46

³⁰ Radelić, Marijan, Barić, Bing, Živić, *Stvaranje hrvatske države i Domovinski rat*, str. 205-206

³¹ Valentić, Mirko, *Rat protiv Hrvatske 1991.-1995.*, str. 87

ljudi. Nadalje, nakon donošenja deklaracije donesena je i odluka o raspisivanju referenduma na kojem su se Srbi trebali izjasniti za autonomiju ili protiv nje. Ministarstvo za pravosuđe i upravu Republike Hrvatske zaključilo je da je referendum nelegitiman dok se ne donesu zakoni o tom pitanju, zbog toga je Srpsko Nacionalno Vijeće donijelo odluku da se neće provoditi referendum nego „izjašnjavanje“ o istom pitanju.³² Tako je 30. rujna proglašena srpska autonomija na etničkim i povijesnim teritorijima na kojima Srbi žive, autonomija je proglašena na temelju provedenog izjašnjavanja. Izjašnjavanje o autonomiji provedeno je u raznim općinama na teritoriju Hrvatske, a za ovaj rad bitno je istaknuti da je provedeno na području Skradina, Drniša, Knina, Zadra i Benkovca. Sva mjesta su bila u relativnoj blizini gradu Šibeniku koji je praktički bio jedini grad na tom području u kojem nije proveden referendum. Također, istaknuto je kako Hrvatska policija nije dopustila izjašnjavanje u mjestima u kojima je većinsko stanovništvo hrvatsko, a među njima su nabrojili i grad Šibenik. Na izjašnjavanju je sudjelovala 567 731 osoba od kojih su samo 144 osobe bile protiv autonomije.³³ Osim nešto više od pola milijuna Srba unutar države, glasalo je i 189 464 Srba izvan Hrvatske. Glasati je mogla bilo koja punoljetna osoba koja je srpske nacionalnosti, a živi u Hrvatskoj, ali i Srbi koji ne žive u Hrvatskoj, a u njoj su rođeni ili su imali hrvatsko državljanstvo.³⁴ Zanimljivo, prema popisu stanovništva u Hrvatskoj je sveukupno živjelo 581 663 Srba i kada se toj broju oduzme broj maloljetnih osoba te onih bolesnih i onih koji nisu u mogućnosti za izlazak na referendum, ovaj broj Srba koji se izjasnio za autonomiju u najmanju ruku je sumnjiv.

U srpnju 1990. godine održan je sastanak između Tuđmana i Raškovića na kojem je potonji istaknuo da su Srbi „lud narod“. Upravo nakon ove izjave Rašković je izgubio na popularnosti među Srbima, iako je pritom mislio na Srbe kao narod koji je naoružan, spreman za rat i spreman za obranu svoje neovisnosti. Nadalje, Tuđman je na ovom sastanku smatrao kako i jedna i druga strana mora smanjiti tenzije i ekstremizam. Smatrao je kako Hrvatska ne smije dopustiti gubljenje određenih teritorija koje je SDS zahtijevao, ali također je obećao da će Srbi dobiti određena prava unutar Hrvatske. Rašković je smatrao da je Tuđman osoba s kojom se mogu voditi pregovori i smatrao je da se Srbi mogu dobiti potpunu autonomiju ako se Hrvatska odcijepi od Jugoslavije. Nadalje, Rašković nije zagovarao oružanu pobunu Srba, smatrao je kako pobuna treba biti politička i pametna, bez agresije. Nakon ovoga sastanka položaj Raškovića među Srbima bio je umanjen. On je bio svjestan da srpski pokret ima mnogo

³² Barić, *Srpska pobuna u Hrvatskoj*, str. 75

³³U: *Uspom i pad „Republike Srpske Krajine“ Dokumenti*, 1990., rujan 30., Beograd – „Proglašenje srpske autonomije u Hrvatskoj“, str. 71-72

³⁴ Radelić, Marijan, Barić, Bing, Živić, *Stvaranje hrvatske države i Domovinski rat*, str. 209

negativnih elemenata i da politika Slobodana Miloševića nije rješenje za Srbe u Hrvatskoj. Nakon ovog razgovora Rašković više nije imao najveći utjecaj među Srbima u Sjevernoj Dalmaciji i Lici, a njegovu ulogu preuzeo je Milan Babić, koji je u potpunosti provodio politiku Miloševića.³⁵

Rašković je smatrao da je Milošević komunist i nije mu se dopadala politika koju potonji provodi. Najveće zamjerke prema Raškoviću bile su te što je vodio mnoge sastanke s hrvatskim političarima te je vodio „ugodne“ razgovore s njima dok je srpski narod naoružan branio Knin od hrvatskih policajaca.³⁶

Za vrijeme ovih događaja bilo je jasno vidljivo da srpski narod ne priznaje samostalnost Hrvatske i njenu vlast. Upravo to je dovelo i do srpske oružane pobune diljem Hrvatske, a posebice u šibenskom zaleđu.

Hrvatska vlast odlučila je da se treba iz svih policijskih postaja izvuci naoružanje, međutim, u Kninu i Obrovcu rezervno je naoružanje bilo predano srpskim civilima, a policajci srpske nacionalnosti bili su sudionici pobune. Na prometnicama u okolici Knina postavljena su drveća, kamenja i razne druge zapreke, a upravo tim prometnicama povezivala se Dalmacija s ostatkom Hrvatske. Ovi događaji poznati su pod nazivom Balvan revolucija.³⁷ 17. kolovoza policija je iz Šibenika pokušala izvesti akciju odlaska u Knin i oduzimanja oružja u kninskom skladištu, ali akcija je bila bezuspješna. Osim toga, policija iz Zadra pokušala je oduzeti oružje na području Benkovca i Obrovca, što se također nije ostvarilo. Nakon toga je raslo nezadovoljstvo srpskog stanovništva, a Milan Babić proglasio je ratno stanje.³⁸ Srbi su iskoristili ove pokušaje oduzimanja oružja te su pomoću medija proglasili kako hrvatski policajci agresivno nastupaju prema „golorukom“ srpskom narodu. Preko Radio Knina poslana je poruka da je cijeli grad mobiliziran i da se čeka ustaška najezda, a sve prometnice prema gradu bile su blokirane. Zanimljivo, nakon neuspješnih akcija hrvatskih policajaca, poslana su tri helikoptera iz Zagreba koji su trebali uvesti stanje mira u grad, ali presreli su ih avioni JNA koji im nisu dopustili odlazak prema Kninu pa su morali sletjeti u Ogulinu, a također su zaustavljeni i transporteri koji su trebali ići prema gradu.³⁹ Iz ovih događaja bilo je jasno vidljivo da će JNA stati na stranu pobunjenih Srba te je ovo bio prvi događaj kada je vojska spriječila hrvatsku policiju u pokušaju suzbijanja srpske pobune. Osim toga, bilo je jasno da su srpski političari pomoću medija

³⁵ Barić, *Srpska pobuna u Hrvatskoj*, str. 70-71

³⁶ Isti, str. 213

³⁷ Isti, str. 207

³⁸ Isti, str. 78-79

³⁹ Valentić, *Rat protiv Hrvatske*, str. 89-90

zastrašili srpski narod u Kninu, raznim izjavama da su „ustaše“ blizu grada i da će napasti. Nakon tih medijskih izjava većina civilnog stanovništva je uzelo oružje i bilo je spremno za obranu grada.

18. kolovoza u Kninu se održala izvanredna sjednica Izvršnog vijeća Skupštine općine Knin na kojoj su se razmatrali događaji vezani uz Balvan revoluciju. Situaciju su ocijenili kao vrlo složenu te je istaknuto da daljnja djelovanja srpskog stanovništva ovise o odlukama hrvatske vlasti. Također, istaknuto je da srpsko stanovništvo brani vlastite domove i da nikakvi viši interesi nisu imali utjecaja na to. Na kraju sjednice zaključeno je da grad funkcionira normalno, osim prometa koji je otežan jer su i dalje prometnice zatvorene i njihovu kontrolu vrši straža.⁴⁰

Za Republiku Srpsku Krajinu ovaj je događaj iz 17. kolovoza bio slavljen kao praznik, u Ustavu je taj dan bio uveden kao „Dan ustanka srpskog naroda“. Nakon nekoliko dana stanje u gradu se primirilo, ali prepreke i straže na cestama su i dalje stajale. Tih dana u jeku je bila turistička sezona, pa je Hrvatska u gospodarskom smislu imala određene štete, ali i svijet je vidio ružnu sliku o Hrvatskoj. Osim toga, stanje u Kninu bilo je sve teže za Hrvate, većina njih se zbog pobunjenih Srba preselilo u Šibenik. Zavladao je veliko nepovjerenje između srpskog i hrvatskog stanovništva u zaleđu Šibenika.⁴¹ Mnoga sela u zaleđu Šibenika i u Dalmatinskoj zagori bila su mješovita i vladao je veliki nemir među stanovnicima. Oni koji se nisu mogli odseliti u Šibenik odvojili su se od Knina odnosno slali su svoju djecu u školu u Šibenik ili Sinj te su sve poslove koje su imali obavljali u tim gradovima, a ne u Kninu.

Srbi u Kninu su nakon Balvan revolucije iščekivali napad hrvatskih policajaca, prometnice su i dalje bile kontrolirane, a nekoliko tisuća srpskih civila bilo je naoružano puškama, pištoljima i bombama.⁴² Ovi događaji privukli su mnoge ljude iz Srbije da dođu u obranu vlastitog naroda, a među njima i razne kriminalce. Naime, nakon ovih događaja sve veću ulogu imao je Milan Martić koji je bio policajac za vrijeme revolucije te je s vremenom imao sve veći značaj u Kninu. Osim njega, Knin je počeo privlačiti ljude poput Željka Ražnatovića Arkana te Vojislava Šešelja koji su bili dodatna podrška srpskim pobunjenicima.⁴³

⁴⁰ U: *Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990.-1995. - Dokumenti, Knjiga 2., Dokumenti institucija pobunjenih Srba u Republici Hrvatskoj (1990.-1991.)*, 1990., kolovoz 18., Knin – „Zapisnik 3. izvanredne sjednice Izvršnog vijeća Skupštine općine Knin na kojoj je razmatrana društveno-politička situacija vezana uz početak „balvan revolucije“, str. 56-58

⁴¹ Barić, *Srpska pobuna u Hrvatskoj*, str. 81-82

⁴² Isti, str. 83

⁴³ Radelić, Marijan, Barić, Bing, Živić, *Stvaranje hrvatske države i Domovinski rat*, str. 208-209

Prema podacima sa srpske strane, zbog navedenih događaja u Kninu, u Drnišu su se 20/21. kolovoza okupili šibenski i drniški policajci predvođeni spomenutim Antom Bujasom, sekretarom SUP-a Šibenik i Nikolom Vukošićem, tadašnjim komandrom SUP-a Šibenik. Okupljenih policajaca bilo je oko 70 te je njihov plan bio proboj u Knin. Međutim, nakon određenih razmatranja hrvatski policajci su odustali od ovog pokušaja jer im se činio previše riskantan.⁴⁴ Hrvatska vlast je demantirala da je došlo do ovog pokušaja.

Kao što je već navedeno, glavni cilj pobunjenih Srba bio je izlaz iz Hrvatske države i pripajanje Srbiji ako se Hrvatska odcijepi od Jugoslavije. Paralelno, jačala je hrvatska želja za samostalnošću i srpska pobuna na teritoriju Sjeverne Dalmacije. S obzirom na to da su Srbi utvrdili svoju prevlast u Sjevernoj Dalmaciji (sa središtem u Kninu) sljedeći cilj bio je spajanje dalmatinskih Srba s onima u zapadnoj Slavoniji.⁴⁵ Srbi su htjeli izvršiti ovaj cilj kako bi objedinili sve Srbe unutar Hrvatske te bi tako kontrolirali velik dio teritorija Republike Hrvatske, a osim toga kontrolirali bi prometnice koje povezuju sjever i jug države. Kroz Domovinski rat postalo je jasno zbog čega je bilo bitno spajanje svih Srba, lakše su mogli napadati gradove u Hrvatskoj te su također lakše mogli presjeći Hrvatsku na više dijelova. Da su zauzeli Šibenik južni dio Dalmacije bio bi odsječen od države. Također, slična je situacija i s potencijalnim zauzimanjem Karlovca i dijelova zapadne Slavonije. Nakon izjašnjavanja na kojem su Srbi pokazali da žele autonomiju, plan je bio sjedinjavanje svih Srba u jedan teritorij, a ta država bi se zvala SAO (Srpska autonomna oblast) Krajina.

Rašković je nakon Balvan revolucije dobio otkaz u šibenskom Medicinskom centru, a u Šibeniku i Primoštenu (tamo je Rašković imao vikendicu) potpisivala se peticija kojom se utvrdilo da Rašković više nije poželjan u tom kraju. Potpisnici peticije smatrali su kako Rašković provodi brutalnu huškačku politiku kojom želi pokoriti hrvatski narod i da zbog toga nije poželjno da se nalazi u Šibeniku i Primoštenu. Nakon ovih događaja Rašković se preselio u Beograd.⁴⁶

Milan Babić postao je glavni u vodstvu SDS-a nakon Jovana Raškovića te je uživao potpunu podršku Slobodana Miloševića, a veliku podršku davao mu je i Milan Martić.

⁴⁴ U: *Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990.-1995., Knjiga 1. – Oružana pobuna Srba u Hrvatskoj i agresija oružanih snaga SFRJ i srpskih paravojnih postrojbi na Republiku Hrvatsku*, ur. Mate Rupić, Zagreb: Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, 2007., 1990., kolovoz 22., Knin – „Dnevno operativno izvješće dežurnog časnika 9. korpusa OS SFRJ Komandi VPO o rascjepu u Srpskoj demokratskoj stranci nakon tzv. „Balvan revolucije“ koju su izazvali kadrovi bliski Vojislavu Šešelju“, str. 47-50

⁴⁵ Valentić, *Rat protiv Hrvatske*, str. 92-93

⁴⁶ Barić, *Srpska pobuna u Hrvatskoj*, str. 214

Tri tjedna nakon Balvan revolucije Boljkovac dolazi na nove pregovore u Donji Lapac, gdje je, nakon Knina, bila najnemirnija srpska pobuna. Boljkovac ističe da su se ljudi tamo ponašali kao da je 1941. godina i da bi se ponovno trebao pokrenuti ustanak protiv hrvatske vlasti. Na pregovorima je srpsku stranu predvodio Milan Babić. Prvih pet sati pregovora je izgledalo jako dobro za hrvatsku stranu, čak se spominjalo da će pobunjeni Srbi vratiti oteto oružje, ali nakon pet sati je netko nazvao Milana Babića na telefon i on je nakon toga postao iznimno nervozan. Nakon tog događaja pregovori nisu imali smisla te se nije ništa postiglo. Tek se naknadno saznalo da je taj poziv na telefonu bila obavijest Milanu Babiću kako treba likvidirati hrvatske izaslanike što je on ipak na kraju odbio učiniti.⁴⁷

U listopadu 1990. godine je Boljkovac još jednom kroz pregovore pokušao smiriti pobunjene Srbe i cjelokupnu situaciju u Hrvatskoj. Pregovori su se odvijali u kninskoj tvrđavi, na kojima je sudjelovalo kompletno vodstvo Krajine. Pobunjeni Srbi, na čelu s Milanom Babićem, su bili iznimno agresivni na ovom sastanku te su zaprijetili da će hrvatske izaslanike zadržati kao taoce. Izvan tvrđave se okupila velika masa pobunjenih Srba te je imala za cilj izvršiti linč hrvatskih izaslanika. Na ovom događaju pregovora uopće nije bilo, a hrvatski izaslanici su ubrzo napustili tvrđavu i Knin.⁴⁸

Iz ovih pokušaja pregovora je jasno vidljivo da je hrvatska strana željela smiriti situaciju i napetost na području Republike Hrvatske, ali su pobunjeni Srbi i srpski političari imali iznimno agresivne nastupe kojima su dokazivali da mirno rješenje neće biti izvedivo.

U prosincu 1990. godine u Kninu je donesen Statut SAO Krajine. Statut se sastojao od 26 točaka, a u njima odlučeno je da se krajina uspostavlja radi ravnopravnosti svih građana unutar Republike Hrvatske te da preko krajine Srbi ostvaruju svoja kulturna i historijska prava na području Dalmacije i Vojne Krajine. Nadalje, u ovaj teritorij spadaju sve općine koje imaju većinski srpsko stanovništvo, ali i one koje referendumom izglasaju pripajanje SAO Krajini. Za glavni grad krajine izabran je Knin. Nadalje, istaknuto je da SAO Krajini pripadaju svi prihodi od vlastitih poreza, ali i dio državnih prihoda. Glavni organi odnosno institucije krajine su: Skupština, Izvršno vijeće i Predsjednik Izvršnog vijeća. Skupština je najveći predstavnički organ te se sastoji od 60 poslanika. U statutu je napisano da se Skupština bira na četiri godine, ali da u slučaju rata ili ratne opasnosti mandat poslanika može trajati i duže.⁴⁹ Osnutak SAO

⁴⁷ Boljkovac, „Istina mora izaći van...“, str. 199-201

⁴⁸ Isti, str. 201-203

⁴⁹ U: *Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990.-1995. - Dokumenti, Knjiga 2., Dokumenti institucija pobunjenih Srba u Republici Hrvatskoj (1990.-1991.)* 1990., prosinac 21., Knin – „Statut „ Srpske autonomne oblasti Krajina““, str. 120-124

Krajine službeno je proglašen 21. prosinca 1990. godine, na kninskoj tvrđavi bila je podignuta srpska zastava, a tom događaju prisustvovali su Milan Babić i Jovan Rašković.⁵⁰ Statutom su Srbi došli do svoga cilja, osnovali su autonomnu paradržavu na području Republike Hrvatske, a iz točke o ratu vidljivo je da su politički predstavnici SAO Krajine bili spremni na rat odnosno na agresiju (diskutabilno je da li su očekivali napad s hrvatske strane ili su oni bili spremni za napad).

Milan Babić je skicu statuta SAO Krajine početkom prosinca poslao Predsjedništvu SFRJ, Franji Tuđmanu te predsjedniku Sabora Republike Hrvatske. Milan Babić je u toj skici istaknuo da takve autonomne oblasti već postoje u određenim dijelovima Europe, a pritom je istaknuo Španjolsku i Italiju.⁵¹ Iako je Babić poslao skicu bilo je jasno kako ni hrvatska ni srpska strana nisu spremni na pregovore i Milan Babić nije bio spreman na druge opcije, osim osnivanja SAO Krajine.

SAO Krajina trebala je biti gospodarski i kulturno neovisna, a osim toga je imala svoj pravosudni i policijski sustav. Također, u statutu je potvrđeno da Republika Hrvatska može zakonom provjeravati poslove krajine, ali jasno je da je to bilo samo formalno jer Republika Hrvatska nije ni priznavala SAO Krajinu. Istog dana Zajednice općina sjeverne Dalmacije i Like proglasile su osnutak SAO Krajine, a ostale općine s većinski srpskim stanovništvom su vrlo brzo pristupili novoosnovanoj državi. Milan Babić bio je na čelu Izvršnog vijeća krajine, ali to je trebalo biti privremeno dok se ne provedu izbori o odabiru zastupnika u institucijama krajine. U sastav krajine vrlo brzo su ušla neka naselja koja su bila pod općinama Šibenik, Sinj, Drniš i Zadar, ali imali su većinski srpsko stanovništvo pa su istupili iz spomenutih općina.⁵² U ovu skupinu spadala su mnoga naselja u zaleđu Skradina i Drniša jer u tim je mjestima bilo mnoštvo srpskog stanovništva. Kroz 1991. godinu će upravo iz tih naselja biti vođen napad prema Skradinu, Drnišu, pa kasnije i Šibeniku.

⁵⁰ Barić, *Srpska pobuna u Hrvatskoj*, str. 95

⁵¹ Isti, str. 93

⁵² Radelić, Marijan, Barić, Bing, Živić, *Stvaranje hrvatske države i Domovinski rat*, str. 213-214

3. ZBIVANJA NA ŠIBENSKOM PODRUČJU U PRVOJ POLOVICI 1991. GODINE

Tijekom prve polovice 1991. godine nije bilo otvorenog sukoba između Srba i Hrvata na šibenskom području, ali događale su se razne provokacije od strane srpskih pobunjenika. Prije svega treba istaknuti kako je 28. veljače donesena Rezolucija o razdruživanju Republike Hrvatske i SAO Krajine. Tu rezoluciju u Kninu je donijelo Izvršno vijeće SAO Krajine. Ta odluka je donesena jer je Republika Hrvatska odlučila da izlazi iz sastava Jugoslavije. Glavni argument na navedenoj rezoluciji jest taj da se srpski narod ne želi razići s Jugoslavijom te želi ostati u sklopu jugoslavenske države. U rezoluciji je naglašeno: „Ova rezolucija predstavlja političku volju i želju srpskog naroda Krajine za mirno i demokratsko razdruživanje srpskog i hrvatskog naroda, odnosno Republike Hrvatske i SAO Krajine, kao dijela jugoslavenske države.“⁵³ Rezolucija dokazuje da su Srbi unutar SAO Krajine željni ostati unutar Jugoslavije kako bi i dalje imali pomoć Srba i Slobodana Miloševića, pa tako i vojske JNA.

U travnju iste godine Milan Babić je bio proglašen za predsjednika Izvršnog vijeća SAO Krajine, a odlučeno je da se u svibnju provede i referendum kojim bi krajina ušla u sastav Srbije odnosno ostala u sastavu Jugoslavije. Na referendum je izašlo nešto manje od 80% Srba koji su živjeli na području krajine te je njih 99,8% glasalo za pripajanje Srbiji. U Kninu je glasalo nešto više od 37 tisuća glasača te su gotovo svi glasali za pripajanje.⁵⁴ Jasno je kakvo je raspoloženje vladalo u Kninu te da je nakon neuspješnog pripajanja sve više rasla tenzija između Hrvata i Srba u šibenskom zaleđu. Upravo nakon ovih događaja krenule su i sve veće provokacije u šibenskom zaleđu.

Nakon što pripajanje nije prošlo odnosno nakon što je Srbija odbila pripajanje (jer srpski političari nisu mogli javno isticati pretenzije) Izvršno vijeće reorganizirano je u Vladu SAO Krajine, a predsjednik vlade bio je Milan Babić⁵⁵

⁵³ U: *Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990.-1995. - Dokumenti, Knjiga 2., Dokumenti institucija pobunjenih Srba u Republici Hrvatskoj (1990.-1991.)*, 1991., veljača 28., Knin – „Rezolucija Srpskog nacionalnog vijeća i Izvršnog vijeća „SAO Krajine“ o razdruživanju Republike Hrvatske i „SAO Krajine““, str. 141

⁵⁴ U: *Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990.-1995. - Dokumenti, Knjiga 2., Dokumenti institucija pobunjenih Srba u Republici Hrvatskoj (1990.-1991.)*, 1991., svibanj 14., Knin – „Izvješće Centralne komisije za provođenje referenduma „SAO Krajine“ o rezultatima referenduma za priključenje „SAO Krajine“ Republici Srbiji i ostanak u Jugoslaviji“, str. 172-177

⁵⁵ Marijan, Barić, *Raspad Jugoslavije i stvaranje Hrvatske države*, str. 109

U sastavu SAO Krajine iznimno su bile jake policijske snage odnosno SUP SAO Krajine za čijeg sekretara je imenovan Milan Martić. Upravo zbog njega su se često milicajci SAO Krajine nazivali „martićevcima“. SUP se totalno odvojio od hrvatske policije uz mogućnost suradnje, ali hrvatska policija više nije bila nadređena „martićevcima“. SUP Knin bio je glavna postaja za cijelu SAO Krajinu, a ostali općinski SUP-ovi su spadali pod kninski.⁵⁶ Zbog ovih zbivanja srpski pobunjenici su bili u još boljem položaju, nad njima se nije mogla vršiti nikakva kontrola hrvatske policije.

U prvoj polovici 1991. godine nije bilo mnogo otvorenih sukoba. Jedni od najbitnijih su sukob kod Pakraca, kod Plitvica i pokolj u Borovu Selu. Nakon sukoba kod Plitvica dogodio se važan događaj koji je utjecao na kasniji napad na Šibenik. Naime, 5. travnja 1991. godine održao se sastanak između srbijanskog vodstva i vodstva JNA na kojem su donesene odluke o tome kako će JNA reagirati na potencijalne napade hrvatske vojske.⁵⁷ Isti taj dan odlučeno je da Komanda 9. korpusa JNA djeluje u cilju obrane Knina, Benkovca i Obrovca od mogućih napada hrvatske policije iz smjera Šibenika i Zadra. S ovim potezima JNA je omogućila pobunjenim Srbima da razvijaju svoju pobunu, a hrvatskoj policiji onemogućila suzbijanje istih. JNA je u službenim dokumentima istaknula kako se očekuje napad oko 3 tisuće hrvatskih policajaca, a glavni dio tih policajaca trebao je stići preko Drniša.⁵⁸ Također, iznimno bitno je istaknuti kako je upravo 9. korpus JNA vršio glavni napad na Šibenik u rujnu 1991. godine.

Hrvatskom stanovništvu u zaleđu Šibenika odnosno u SAO Krajini nije bilo nimalo lako. Već spomenuta „Martićeva policija“ često je upadala u naselja s hrvatskim stanovništvom te su vršili pljačke i razna zlostavljanja, a u tim pohodima su im se često pridruživali i srpski civili. Glavne mete napada bile su katoličke crkve te svećenici koji su obitavali u njima. Na dalmatinskom i ličkom području SAO Krajine živjelo je nešto više od 25 tisuća Hrvata koji su bili u iznimno teškoj poziciji.⁵⁹

Upravo zbog tih događaja Hrvatska policija je osnovala policijske postaje u nekoliko mjesta unutar SAO Krajine, gdje je većinski bilo hrvatsko stanovništvo. Jedno od tih mjesta bilo je Kijevo koje je u blizini Knina. Zbog tih događaja Milan Martić je oštro reagirao i to osudio te je dao ultimatum hrvatskoj policiji da napuste Kijevo. S obzirom da to nije učinjeno, Milan

⁵⁶ Barić, *Srpska pobuna u Hrvatskoj*, str. 105-106

⁵⁷ Isti, str. 116-117

⁵⁸ U: *Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990.-1995., Knjiga 1. – Oružana pobuna Srba u Hrvatskoj i agresija oružanih snaga SFRJ i srpskih paravojnih postrojbi na Republiku Hrvatsku*, 1991., travanj 5., Knin – „Zapovijed 9. korpusa OS SFRJ za obranu Knina, Benkovca i Obrovca“, str. 108-114

⁵⁹ Čelan, Joško, *Oteto zaboravu – Domovinski rat na hrvatskome jugu*, Split – Dugopolje: Pleter, 2001., str. 31

Martić i njegove jedinice su krenule u napad na Kijevo. Do napada nije došlo jer su civili iz Kijeva stali pred tenkove te im nisu dopustili prolazak do policijske postaje.⁶⁰

Policijska u Šibeniku i šibenskom zaleđu u prvoj polovici 1991. godine je imala iznimno mnogo posla. Odmah u siječnju 1991. godine je donesen operativni plan i mjere radnji kojima se trebala spriječiti srpska pobuna. Taj plan se sastojao od nekoliko točaka: preko radija Šibenik, Knin i Drniš te preko Slobodne Dalmacije upozoravalo se građane koji posjeduju ilegalno oružje da ga vrata. Za vraćanje oružja bile su zadužene tri policijske postaje: Knin, Drniš i Šibenik, ali ta akcija nije imala dobar odaziv odnosno malo ljudi je vratilo oružje, a i malo ljudi se moglo kontrolirati (pogotovo na području Dalmatinske zagore). Glavne osobe zadužene za ovu akciju bili su načelnik PU Šibenik Nikola Vukošić i načelnik Odjela za operativne poslove Ivo Fuštin.⁶¹

U prvoj polovici 1991. godine nije bilo značajnijih vojnih djelovanja ni s jedne ni s druge strane. Međutim, Hrvatska policija je kroz travanj, svibanj i lipanj imala mnogo posla s pobunjenim Srbima, ali i s dijelom hrvatskog stanovništva u Šibeniku i naseljima uz obalu u kojima su živjeli neki Srbi ili su imali vikendice. Najčešći događaji bili su paljenje vikendica i kuća koji su bili u vlasništvu srpskog stanovništva te postavljanje eksplozivnih naprava u objekte. Hrvatska policija zabilježila je događaje u svibnju u kojima je na području Šibenika postavljena eksplozivna naprava u dvorište kuće srpskog civila te mu je na kući nanijela veću materijalnu štetu. Slične dojave događale su se i na području Rogoznice, Murtera, Tribunja, Grebaštica, Tisnog, Vodica, Pirovca, Srime i Bilica. To su bile vikendice srpskog stanovništva koje su bile prazne, a često bi se na objekte bacali Molotovljevi kokteli ili su na razne načine podmetnuti požari.⁶² Iz ovih događaja vidljiva je pobuna hrvatskog stanovništva i njihova netrpeljivost prema Srbima. Paljenje kuća i uništavanje srpske imovine bio je odgovor na osnivanje SAO Krajine i na sve veće provokacije srpskih stanovnika u zaleđu Šibenika. Ove vikendice uglavnom su bile u vlasništvu vojnih lica JNA koji su radili na dalmatinskom području. Hrvatsko stanovništvo je na ovaj način pokazivalo nezadovoljstvo prema gubljenju teritorija u zaleđu Šibenika, ali i prema jačanju srpske pobune na području Knina.

⁶⁰ Isti, str. 36-37

⁶¹ U: *Dokumenti – Šibenik; Hrvatske i srpske provenijencije (MUP Policijska uprava Šibenik)*, Zagreb: Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar, 1991., siječanj 16., Šibenik – „Operativni plan mjera i radnji za realizaciju Naredbe Predsjedništva SFRJ o vraćanju – oduzimanju vojničkog naoružanja koje se nalazi na teritoriju Republike Hrvatske“, DVD br. 1938

⁶² *Dokumenti – Šibenik; Hrvatske i srpske provenijencije (MUP Policijska uprava Šibenik)*, Zagreb: Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar, DVD br. 1938, str. 4-9

Osim paljenja privatnih kuća, kroz svibanj je u Šibeniku bilo dosta policijskih intervencija zbog uništavanja poslovnih objekata čiji su vlasnici bili Srbi. Upravo tako bile su uništene ili oštećene prodavaonice „Obuća – Beograd“, „Kluz – Beograd“, „Dinarka – Knin“ i mnoge druge. Materijalna šteta je uglavnom bila manja (razbijena stakla i sl.), ali ovo je bio dokaz da Srbi u Šibeniku nisu bili u zgodnoj poziciji.⁶³

4. svibnja 1991. godine u Mornaričko tehničkom remontnom zavodu *Velimir Škorpik* se dogodio prosvjed. Radnici zavoda istaknuli su hrvatsku zastavu na zavodu u znak potpore i solidarnosti s novom vlašću u Hrvatskoj.⁶⁴ Remont je šibensko brodogradilište koje je tada bilo u sastavu JNA vojske i njene mornarice.

S druge strane, Srbi su također izvodili razne provokacije prema hrvatskom stanovništvu. Osim samog napada „martićevaca“ na crkve i na katoličke svećenike, srpsko lokalno stanovništvo izvodilo je razne malverzacije prema hrvatskoj policiji. Iz policijskih izvora možemo vidjeti da je u travnju kod mjesta Civljane pucano na helikopter MUP-a i da su mu nanesena oštećenja, a krivci koji su pucali ostali su nepoznati. Nadalje, policija Milana Martića postavljala je razne barikade po cestama u zaleđu Šibenika te su zaustavljali vozila s hrvatskim tablicama, često su oduzimali dokumente vozačima te su ih pljačkali.⁶⁵ Osim maltretiranja hrvatskih civila na raznim barikadama, u gradu Kninu srpsko stanovništvo je često pljačkalo trafike i razne druge objekte koji su bili u vlasništvu hrvatskih firmi, ponajviše su se pljačkale trafike „Slobodne Dalmacije.“

Također, u Kninu su se podmetale razne eksplozivne naprave na objekte koji su bili u vlasništvu hrvatskog stanovništva. Međutim, SUP Knin je u službenim dokumentima prikazivao da su te izgrede činili pripadnici HDZ-a koji se nalaze u Kninu da dokažu hrvatskim vlastima da su Hrvati u Kninu ugroženi te tako žele da im se pošalje pomoć MUP-a Šibenik.⁶⁶

Kroz prvu polovicu 1991. godine milicija SAO Krajine je zarobila određeni broj hrvatskih policajaca u šibenskom zaleđu. Ti policajci bili su odvedeni u zatvor u Knin, a nakon nekoliko

⁶³ U: *Dokumenti – Šibenik; Hrvatske i srpske provenijencije (MUP Policijska uprava Šibenik)*, 15. srpnja 1991., Šibenik – Policijska uprava Šibenik, Broj: 511-13-01-279/91.

⁶⁴ Šimac, Petar, *Svjedočanstva o Domovinskom ratu u Dalmaciji 1991.*, Split: F.K. Omiš, 2001., str. 192

⁶⁵ U: *Dokumenti – Šibenik; Hrvatske i srpske provenijencije (MUP Policijska uprava Šibenik)*, 01. srpnja 1991., Šibenik – Policijska uprava Šibenik, Broj: 511-13-01-279/91.

⁶⁶ U: *Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990.-1995. – Dokumenti, Knjiga 19., 9. korpus JNA (1991.)*, ur. Ivan Brigović, Ivan Radoš, Zagreb: Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, 2016., 1991., ožujak 15. – lipanj 7., Knin – „Iz dnevnika rada Organa bezbednosti 9. korpusa JNA“, str. 18

dana ili mjeseci su u raznim razmjenama bili vraćeni u Šibenik. Međutim, postoje i slučajevi kada su hrvatski policajci bili jednostavno pušteni na slobodu nakon nekoliko dana.

Važno je naglasiti da je prva polovica 1991. godine bila relativno mirna u odnosu na 1990. godinu i na drugu polovicu 1991. godine. Naime, u ovom razdoblju nije bilo većih sukoba na šibenskom području te većina ljudi nije ni slutila što će se događati nekoliko mjeseci kasnije. Od ljeta 1991. godine kreću otvoreni sukobi odnosno rat između Hrvata i pobunjenih Srba, a do rujna se taj rat vodio poglavito u zaleđu Skradina i Drniša.

4. PORAST NAPETOSTI OD LJETA DO RUJNA 1991. GODINE

4.1. ODNOS IZMEĐU SNAGA NA PODRUČJU DALMACIJE

Do ljeta 1991. godine gotovo cijeli posao obrane hrvatskog teritorija bio je na leđima Ministarstva unutarnjih poslova odnosno Hrvatske policije. Do kraja siječnja 1991. godine MUP HR brojio je 18.500 osoba. Sve više osoba su postajali policajcima te je MUP velikom brzinom rastao. U travnju 1991. godine osnovan je Zbor narodne garde (ZNG) koji je bio poseban sastav za obrambene poslove te je bio pod Ministarstvom obrane. ZNG je prvenstveno bio osmišljen kao pričuvni i djelatni, a četiri glavne djelatne brigade trebale su biti smještene u Zagrebu, Splitu, Sisku i Osijeku, a pričuvni sastav trebao je brojati oko 39 tisuća policajaca. Svečana promocija brigada ZNG održana je 28. svibnja 1991. godine u Zagrebu na stadionu NK Zagreb u Kranjčevićевой ulici.⁶⁷ U rujnu 1991. godine osnovana je Hrvatska vojska, a ZNG je zadržan kao njen djelatni dio, zapovjedništvo ZNG preimenovano je u Glavni stožer HV-a.⁶⁸ Iako je Hrvatska vojska službeno osnovana u rujnu 1991. godine treba istaknuti kako je na svečanoj promociji 28. svibnja udaren temelj vojske Republike Hrvatske te se i dan danas na taj datum slavi Dan oružanih snaga Republike Hrvatske.

Osim same policije i vojske postojale su i Hrvatske obrambene snage poznatije kao HOS. Osnutak ovog paravojnog sastava nije poznat, ali poznat je zbog toga što su njegovi vojnici izgledali kao vojnici Nezavisne Države Hrvatske te su se pozivali na nju. Nije poznat točan broj pripadnika HOS-a, ali najveća postrojba HOS-a je bila IX. srednjodalmatinska bojne HOS-a *Rafael vitez Boban* čije sjedište je bilo u Splitu.⁶⁹ Treba istaknuti da su neki pojedini pripadnici HOS-a djelovali na širem šibenskom području, ali Hrvatska vojska je htjela što prije ovaj paravojni sastav staviti pod sastav ZNG ili ukinuti.

Najbitnija brigada na području Dalmacije bila je 4. gardijska brigada koja je tek 1995. godine dobila nadimak *Pauci*. Brigada je osnovana 28. travnja 1991. godine te se prvenstveno trebala sastojati od jedne profesionalne brigade sa sjedištem u Splitu te pet pričuvnih (Zadar, Šibenik, Split, Imotski i Dubrovnik). Zapovjednik brigade bio je Ivo Jelić. Početkom lipnja osnovano je

⁶⁷ Marijan, Barić, *Raspad Jugoslavije i stvaranje Hrvatske države*, str. 160

⁶⁸ Marijan, Davor, *Domovinski rat*, Zagreb: Despot Infinitus d.o.o., 2016., str. 53

⁶⁹ Isti, str. 55

pet pričuvnih brigada HV-a, a među njima i 113. šibenska brigada. Sveukupno je u sklopu 4. gardijske brigade bilo 1973 osobe.⁷⁰

Nakon osnivanja 4. brigade, 16. lipnja u Šibeniku se osniva u 113. brigada, a prvi zapovjednik iste bio je Ante Ljubičić. Osim samog osnivanja, u hotelima na području Šibenika *Solaris* i *Primošten* vršila se obuka prvih hrvatskih vojnika iz 113. brigade. Ista se sastojala od 14 osoba u zapovjedništvu, 45 osoba u podstožernim postrojbama, „A“ satnija u Vodicama, 2. bojna u Solarisu, 3. bojna u Vodicama i Skradinu, 4. bojna u Pokrovniku te samostalna satnija u Primoštenu. Osim toga postojao je logistički vod i vod inženjerije.⁷¹ Sveukupno na početku osnivanja u 113. brigadi bilo je 1165 vojnika te slobodno možemo istaknuti kako je to bila jedna od većih pričuvnih brigada na području Republike Hrvatske što je pokazala kroz čitav rat.

Kroz srpanj 1991. godine u brigadu pristižu bivši oficiri JNA, Mate Viduka postaje zapovjednik brigade, Duško Krnić načelnik stožera, a Rahim Ademi pomaže na ustroju brigade. Zapovjedništvo obrane je u drugoj polovici srpnja u hotelskom naselju *Solaris* obišla članove 113. brigade, a među njima su bili i predstavnici MUP-a Šibenik, među njima načelnik Policijske uprave Šibenik Nikola Vukošić.⁷²

Kroz kolovoz 1991. godine brigada je bila razmještena u zaleđu Šibenika i prema Drnišu te je držala crtu prema pobunjenim Srbima. U ovom razdoblju brigada nije bila jaka za pokušaj ofenzive. U ovom razdoblju i prije napada na grad Šibenik brigada je imala već preko 1400 vojnika, ali bez jačeg naoružanja (tenkova, topova, protuoklopnih sredstava i sl.). Brigada je držala liniju obrane koja je bila duga oko 100 kilometara, a glavni pravci obrane bili su drniški, skradinski i vodički. Osim kopnene snage, u kolovozu 1991. godine formirana je Cob – grupa koja je pratila situaciju na moru, u zraku i na kopnu. Osnovane su razne motrilačke skupine na širem šibenskom području te je Cob uspostavio vezu s istim službama na području Mostara, Zadra, Bihaća i Pule.⁷³ 113. brigada bila je jako dobro organizirana, ali joj je nedostajala vojna moć. Bez obzira na to, u nadolazećim mjesecima će ova brigada pokazati da je bila izrazito organizirana te su njeni zapovjednici bili izvrsni taktički poznavatelji.

Osim 113. brigade, na području Drniša djelovala je i 4. pješачka bojna 4. gardijske brigade. Cilj bojne bio je sprječavanje prodora srpskih pobunjenika i vojske JNA iz pravca Knina i Oklaja

⁷⁰ Ur. Despot, Zvonimir, Lucić, Josip, *4. gardijska brigada Hrvatske vojske – Pauci*, Zagreb: Despot Infinitus d.o.o., 2013., str. 27-29

⁷¹ Šimac, *Svjedočanstva o Domovinskom ratu u Dalmaciji 1991.*, str. 192-193

⁷² Isti, str. 194

⁷³ Isti, str. 195-196

prema Drnišu, a nakon toga i prema Šibeniku ili Sinju. Na ovom mjestu u zaleđu Šibenika zajedničkim su snagama ratovali 4. gardijska brigada te 113. brigada.⁷⁴ Sveukupne zajedničke snage brigada na ovom području su brojile oko 700 vojnika, a zapovjednik na tom području je bio Mario Cigić, dok je srpska vojska s druge strane bila mnogo snažnija.⁷⁵

S druge strane postojalo je nekoliko vojnih sastava, a jedan od njih je i Srpska vojska krajine. Prva formacija bila je već spomenuta Milicija SAO Krajine čiji vođa je bio Milan Martić. Taj sastav je početkom rujna 1991. godine imao oko 2900 vojnika. Istog mjeseca u Kninu je osnovan Glavni štab Teritorijalne obrane, a tek 1992. godine mijenja ime u Srpsku vojsku krajine. Kroz 1991. i 1992. godinu ova vojska je brojala 65 914 osoba.⁷⁶ Kroz 1991. godinu iznimno je teško bilo pratiti broj vojnika ovog sastava jer su im se često pridruživali pobunjeni Srbi unutar Hrvatske te se nije mogao kontrolirati točan broj.

Osim pobunjenih Srba, glavni vojni sastav agresora bila je Jugoslavenska narodna armija. Ona se djelila na više oblasti, a najbitnija za ovaj rad je vojnopomorska oblast koja je obuhvaćala Istru, jadransku obalu s otocima, sjevernu Dalmaciju, dio jugoistočne Hercegovine i Boku Kotorsku. Oblast se sastojala od Flote sa sjedištem u Splitu, 5. vojnopomorskog sektora u Puli, 8. vojnopomorskog sektora u Šibeniku, 9. vojnopomorskog sektora u Kumboru, 9. korpusa u Kninu i manjih postrojbi.⁷⁷ U napadu na Šibenik iznimno su bitni 9. korpus JNA u Kninu te 8. vojnopomorski sektor u Šibeniku u kojem se nalazio velik broj opreme ratne mornarice JNA.

Generali 9. korpusa JNA bili su Špiro Niković i Vladimir Vuković, a od siječnja 1992. zapovjednik postaje Ratko Mladić. Na području šibenskog zaleđa korpus je davao veliku potporu pobunjenim Srbima i Miliciji Milana Martića. Glavni vojni cilj ovog korpusa bilo je razdvajanje Hrvatske na dva dijela, a plan da se to napravi trebao se ostvariti zauzimanjem Zadra i Šibenika.⁷⁸ Početkom prosinca 1991. godine 9. korpus JNA je u svom sastavu imao nešto više od 17 tisuća vojnika.⁷⁹ U rujnu se dogodio i napad na Šibenik i Zadar, ali plan JNA i srpskih pobunjenika ipak nije uspio, a o tome je više napisano u daljnjem dijelu rada.

Osim kopnenih snaga, u napadu na Šibenik i ostale dalmatinske gradove sudjelovala je Jugoslavenska ratna mornarica. Vojnopomorska oblast u kojoj je bila JRM je brojala nešto više od 25 tisuća osoba. U mornarici je bilo mnogo Hrvata, pogotovo Dalmatinaca, jer su svoj vojni

⁷⁴ Despot, *4. gardijska brigada Hrvatske vojske*, str. 40

⁷⁵ Jelić, Ivo, *4. brigada ZNG: čovjek i rat 90/92*, Split: Hrvatski časnički zbor, 2005., str. 98-99

⁷⁶ Marijan, *Domovinski rat*, str. 56-57

⁷⁷ Isti, str. 48

⁷⁸ Valentić, *Rat protiv Hrvatske*, str. 181-182

⁷⁹ Marijan, *Domovinski rat*, str. 156

rok i svoju vojničku naobrazbu vršili u mornarici. Vojnopomorska snaga mornarice sastojala se od tri jedinice: pomorske snage, obalne snage i avijacija u JRM-u. Prve snage od navedenih bile su namijenjene za borbena djelovanja na moru, pod morem i u zraku te su izvodili vatrene udare na objekte na kopnu. Obalne snage bile su namijenjene za borbena djelovanja u obalnom i dijelu otvorenog mora te na otocima i obali. Te snage su se uglavnom sastojale od obalsko-artiljerijsko-raketne jedinice te su uglavnom vršile bombardiranje strateških položaja. Posljednje snage su avijacija u JRM koja je bila zadužena za bojna djelovanja po pomorskim snagama Hrvatske vojske, izviđanja na moru te izvođenje vatrenih udara po ciljevima na kopnu. Kao što je spomenuto, jedan od vojnopomorskih sektora nalazio se u Šibeniku i njegov cilj bila je obrana središnjeg Jadrana od neprijatelja.⁸⁰

4.2. PORAST NAPETOSTI OD LJETA DO BITKE ZA ŠIBENIK

25. lipnja 1991. godine Hrvatska je proglasila samostalnost i suverenost, a istoga dana je i Slovenija proglasila vlastitu neovisnost. Prema međunarodnom pravu rat je sukob između dviju država, pa možemo istaknuti kako je Domovinski rat službeno započeo ovim datumom, iako neki smatraju da je to Balvan revolucija, događaji u Pakracu ili „krvavi“ Uskrs na Plitvicama.⁸¹ Nakon neovisnosti Hrvatske dolazi do sve otvorenijeg sukoba između srpskih agresora i Hrvatske vojske, a u zaleđu Šibenika dolazi do prvih oružanih sukoba.

Glavni cilj napadača na šibenskom području bio je izlazak na more. Srpski pobunjenici i vojska JNA je iz Knina zamislila napad u više pravaca. Jedan od njih bio je preko Kistanja i Đevrsaka na Čistu Malu, a s tog položaja prema Vodicama te bi osvajanjem Vodica srpske snage mogle napredovati prema Zadru i Šibeniku. Drugi pravac također je bio preko Kistanja, ali prema Skradinu, čijim bi padom napadači imali direktan prolaz prema Šibeniku. Treći pravac išao je iz Knina prema Drnišu, a nakon osvajanja Drniša srpske snage bi neometano mogle preko Pakova Sela i Lozovca krenuti prema Šibeniku odnosno predgrađu Šibenika – Bilicama. Plan je bio da se preko ova tri pravca dođe do Šibenika i da ga se napadne sa svih strana, uz veliku pomoć Jugoslavenske ratne mornarice.

⁸⁰ Ur. Nazor, Ante, *Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990.-1995. – Memoarsko gradivo, Prilozi za povijest Hrvatske ratne mornarice u Domovinskom ratu (1991.)*, Zagreb: Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, 2007., str. 60-65

⁸¹ Nazor, Ante, *Velikosrpska agresija na Hrvatsku 1990-ih*, Zagreb: Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, 2011., str. 69-76

Većim dijelom srpnja i kolovoza izrađivao se plan djelovanja, a krajem kolovoza izbile su prve ozbiljnije borbe. U ljetnim mjesecima prije vojnih sukoba nastavile su se provokacije srpskih pobunjenika koji su u naseljima u okolici Šibenika i dalje vršili teror nad stanovništvom. Preko Knina je prolazila glavna željeznička pruga koja je spajala Zagreb i Split i upravo se u ovom razdoblju u vlakovima u okolici Knina moglo vidjeti mnogo srpskih pobunjenika koji su imali šubare s četničkim obilježjima te su često pljačkali putnike. Pljačkaši su se uglavnom predstavljali kao pripadnici Martićeve milicije. Osim običnih provokacija, od sredine srpnja na području Skradina je dolazilo do raznih oružanih izgređa. Na području Bratiškovaca, Plastova i Sladića (udaljeni nekoliko kilometara od Skradina) pobunjeni Srbi su ispaljivali minobacačke granate te su gađali grad Skradin. 27. srpnja granatama je pogođena jahta u skradinskoj marini, a ostale tri granate nisu pogodile svoj cilj. Tadašnjih dana je zbog napada Skradin često ostajao bez električne struje. Napad se vršio i na naselje Dubravice, koje se nalazilo u skradinskom zaleđu, s većinski hrvatskim stanovništvom. 4. kolovoza srpski pobunjenici su uz pomoć JNA aviona, s nekoliko mitraljeza i minobacačkih granata gađali školu i nekoliko obiteljskih kuća u Dubravicama gdje su napravili popriličnu štetu. Osim takvih napada, krajem srpnja nekoliko je hrvatskih državljana bilo ranjeno iz automatskih pušaka, a napade su vršili neidentificirani srpski teroristi. Nadalje, mnogo državljana Republike Hrvatske je u ovo vrijeme pokušalo zamijeniti stanove sa srpskim stanovništvom, ako su Hrvati imali stanove u Kninu. Martićeva milicija često je znala te ljude zarobljavati te ih fizički i psihički maltretirati, a potom ih istjerati iz grada Knina. Nekoliko pobunjenih Srba bilo je privedeno nakon ovih događaja te su bili osumnjičeni kao osobe koje su bile predvodnici pobune na skradinskom području. S druge strane, krajem srpnja i početkom kolovoza i dalje je nastavljeno paljenje i uništavanje objekata koji su bili u vlasništvu srpskih državljana (uglavnom vikendice u blizini mora).⁸²

Kroz kolovoz započinju prve značajnije borbe u skradinskom zaleđu i na drniškom području. Iz srpskih izvora vidljivo je da su bili upoznati s brojem hrvatskih obrambenih snaga početkom kolovoza, na području Skradina bilo je oko 1000 branitelja, na području Drniša oko 1200 te je najavljeno kako bi se u idućih nekoliko dana mogao dogoditi napad s hrvatske strane.⁸³ Međutim, hrvatske snage nisu pripremale nikakav napad, nego su organizirale obranu u slučaju napada srpskih snaga na grad Skradin i Drniš.

⁸² U: *Dokumenti – Šibenik; Hrvatske i srpske provenijencije (MUP Policijska uprava Šibenik)*, 22. kolovoza 1991., Šibenik – Policijska uprava Šibenik, Broj: 511-01-1/38., str. 1-6

⁸³ U: *Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990.-1995., Knjiga 1. – Oružana pobuna Srba u Hrvatskoj i agresija oružanih snaga SFRJ i srpskih paravojnih postrojbi na Republiku Hrvatsku*, 3. kolovoz 1991., Knin – „Operativno dnevno izvješće Štaba TO zapovjednika TO „SAO Krajine“ o žestokim borbama kod Zelengrada i Kruševa te razmještanju hrvatskih snaga na šibenskom i zadarskom području“, str. 225-226

Nadalje, glavni cilj pobunjenih Srba i JNA je tada bio da se raščisti područje koje drži hrvatska policija i ZNG te da se tako oslobode vojarne koje su se nalazile u Šibeniku i Zadru. Prvi cilj bilo je oslobađanje garnizona Benkovac koji je bio u okruženju i upravo tim oslobađanjem bi vojska JNA otvorila put prema Šibeniku i Zadru.⁸⁴

Kao što je već navedeno, kroz srpanj i kolovoz bilo je mnogo taktičkog nadmudrivanja i nije bilo mnoštvo otvorenih sukoba, ali zato su se u rujnu vodile žestoke borbe na šibenskom području te je taj mjesec pao grad Drniš, a Šibenik je bio u velikoj opasnosti. U tom mjesecu su se vodile žestoke borbe gotovo cijelom Hrvatskom, od Slavonije, preko Banovine, Korduna, Like pa preko cijele Dalmacije.

Početak rujna Kninski korpus i dalje nastavlja s bombardiranjem Skradina i Dubravica. Hrvatska policija i 113. brigada pokušale su pregovorima smiriti situaciju, tako je 1. rujna došlo do prvih pregovora na Velikoj Glavi, nedaleko od Skradina, između pukovnika Husotića koji je predstavljao Kninski korpus te Nikole Vukošića i Josipa Juras, predsjednika Izvršnog vijeća šibenske općine. Cilj pregovora bio je oslobađanje zarobljenih branitelja na području Kijeva koje je bilo zauzeto krajem kolovoza, ali do pozitivnog rješenja nije došlo.⁸⁵

Nastavak pregovora trebao se dogoditi tri dana kasnije odnosno 4. rujna. Na šibenskoj strani našli su se Paško Bubalo, gradonačelnik Šibenika, Josip Juras te Nikola Vukošić. S druge strane u pregovorima je sudjelovao pukovnik Husotić, a pregovori su se održali u Bribirskim Mostinama. Što se tiče zarobljenih branitelja iz Kijeva, dogovor o njima nije postignut. Međutim, postignut je dogovor o prekidu vatre u skradinskom zaleđu i o povlačenju Martičeve milicije iz zaleđa Skradina.⁸⁶ Iako je na početku rujna izgledalo kako će se na području Šibenika i Skradina izbjeći rat i da će se situacija smiriti pregovorima, nakon ovih pokušaja pregovora srpski pobunjenici su uz pomoć JNA izvodili sve žešće napade prema hrvatskim braniteljima na području Skradina i Drniša.

Prije napada na Šibenik, u zaleđu su se vodile velike bitke za grad Skradin odnosno skradinsko zaleđe. Glavne borbe na tom području vodile su se na mjestu Velika Glava. Najveća bitka koja se odigrala na tom području se dogodila od 11. do 13. rujna, 113. brigada imala je četiri poginula branitelja, a samom bitkom i obranom tog područja spriječeno je srpsko napredovanje prema

⁸⁴ U: *Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990.-1995., Knjiga 1. – Oružana pobuna Srba u Hrvatskoj i agresija oružanih snaga SFRJ i srpskih paravojnih postrojbi na Republiku Hrvatsku*, 13. kolovoz 1991., Benkovac – „Dnevno operativno izvješće 180 mtbr. Komandi 9. korpusa s prijedlogom da se hitno krene u raščišćavanje područja od hrvatskih snaga“, str. 236

⁸⁵ Runtić, Davor, *Domovinski rat – vrijeme rata*, Vinkovci – Šibenik: Biblioteka Domovinski rat, 2005., str. 366

⁸⁶ „Dogovor o prekidu vatre i suživotu“, *Slobodna Dalmacija* (Split), br. 14645, 6. rujna 1991., str. 32

Skradinu.⁸⁷ Srpski pobunjenici i JNA su smatrali kako je iznimno bitno osvojiti Skradin i zaleđe kako bi se preko njega moglo prometnicom doći do naselja Bilice, koje je praktički predgrađe Šibenika. Plan je bio da se tako spoje snage koje će doći preko Skradina i snage koje će doći preko Drniša.⁸⁸ Da se kojim slučajem dogodio pad Skradina i da je došlo do spajanja snaga JNA na području Bilica obrana grada Šibenika bila bi gotovo nemoguća, upravo zbog toga velika važnost leži u obrani Skradina i njegovog zaleđa.

11. rujna dogodio se veliki napad na grad Skradin, na koji je palo preko dvjesto granata tijekom dana. Glavni cilj napadača bilo je rušenje Skradinskog mosta kojim bi taj gradić prometno odsjekli od Šibenika i tako bi se mnogo teže branio. Prilikom napada vršio se i paralelni napad na naselje Dubravice, u kojem se nalazio određen broj hrvatskih gardista. Napad je bio minobacački bez pješačkog pokušaja osvajanja naselja.⁸⁹ U tom prvom danu napada na Skradin i Veliku Glavu poginulo je troje branitelja, a nekoliko branitelja i civila je bilo ozlijeđeno, ali napad je bio odbačen. Na cjelokupno područje, računajući Skradin, Dubravice i Veliku Glavu palo je preko 300 raznih projektila.⁹⁰ Ovaj dan bio je jedan od najtežih napada na šibenskom području do tada te se slobodno može istaknuti kako je ovim napadom započela prava bitka na šibenskom području, jer nakon ovog dana srpske snage i JNA žestoko napadaju Skradin i Drniš kako bi se što prije približili Šibeniku i osvojili ga.

Sljedećeg dana u Skradinu se i dalje nastavio napad. Kao i prvog dana, glavni napadi agresora svodili su se na granatiranje položaja hrvatskih branitelja. 12. rujna na Veliku Glavu je bačeno preko 700 projektila, na Skradin oko 130, a na Dubravice oko 300. U napadu se osim mosta gađalo i gospodarske objekte, ali čak su nastradale i prirodne ljepote – Skradinski Buk. Većina stanovnika, naročito mladih osoba i djece prebačeni su iz Skradina u Šibenik ili Vodice.⁹¹ Treći dan napada bio je jedan od najtežih i pukom srećom nije bilo poginulih na hrvatskoj strani (civili su već bili evakuirani pa je to jedan od razloga). Najveća bitka se i dalje vodila na Velikoj Glavi, gdje su hrvatski branitelji čvrsto držali crtu. Glavni napad je i dalje bio minobacački te su agresori konstantno granatirali područje Skradina, Velike Glave i Dubravica. Hrvatski branitelji uništili su dva tenka u borbama oko Skradina, a veliki problem stvarali su i požari koji su nastali nakon granatiranja (u okolici Skradina ima mnoštvo borove šume koja je lako zapaljiva).⁹² Upravo tog 13. rujna pripadnici 113. brigade su uz pomoć hrvatske policije velikim podvigom

⁸⁷ Marijan, *Domovinski rat*, str. 159

⁸⁸ Runtić, *Domovinski rat – vrijeme rata*, str. 391

⁸⁹ „Žestoki napadi na Skradin“, *Slobodna Dalmacija* (Split), br. 14650, 12. rujna 1991., str. 4

⁹⁰ „Skradin: 300 mina na branitelje“, *Slobodna Dalmacija* (Split), br. 14650, 12. rujna, str. 40

⁹¹ „Skradinsko područje pod kišom granata“, *Slobodna Dalmacija* (Split), br. 14651, 13. rujna, str. 4

⁹² „Pakao na Velikoj Glavi“, *Slobodna Dalmacija* (Split), br. 14652, 14. rujna 1991., str. 4-5

obranili Skradin i prestao je napad srpskih snaga i vojske JNA. Posljednjeg dana napada poginula su dva hrvatska branitelja, dok je s druge strane poginulo 11 agresorskih vojnika.⁹³ Obrana Skradina i Velike Glave jedan je od najvažnijih događaja u 1991. godini na šibenskom području. Slobodno možemo istaknuti kako su obranom ovog teritorija uvelike potpomognuti branitelji grada Šibenika jer se napad na grad nije mogao vršiti iz više pravaca, upravo zbog obrane Skradina.

S druge strane, grad Drniš se nije uspio obraniti na šibenskom području. Taj grad su agresori uspjeli zauzeti, ali spriječeno je napredovanje snaga JNA iz Drniša prema Šibeniku u naselju Pakovo Selo što je uvelike doprinijelo obrani Šibenika. Kako bi što jasnije shvatili obranu grada Šibenika odnosno otkud se kretao napad agresora, treba spomenuti kako je pao grad Drniš i gdje je zaustavljeno napredovanje 9. korpusa JNA s drniške strane.

Obrana grada Drniša organizirana je još u srpnju 1991. godine, a kao što je već napisano, grad su branili pripadnici 4. bojne 4. gardijske brigade, 4. bataljun 113. brigade, Policijska postaja Drniš i policijska postaja Oklaj. JNA je imala svoje vojne objekte na području Žitnića i Trbounja (naselja u neposrednoj blizini Drniša) koje su hrvatske snage blokirale 15. rujna. Dan nakon toga krenuo je siloviti napad na Drniš. U noći sa 16. na 17. rujna evakuirano je iz grada više od 15 tisuća ljudi, a u gradu je ostalo nekoliko stotina nemoćnih i starijih. Tu cijelu noć grad je bio pod vatrom JNA, a sljedeće jutro krenuo je pješadijski i tenkovski napad. Napad je bio poprilično silovit te su se hrvatske snage povukle prema kanjonu Čikole te su se istu večer regrupirale kod Pakova Sela.⁹⁴ Branitelji Drniša su pokušali obraniti grad i zaustaviti vojsku JNA, ali je napad bio toliko jak te je Drniš oko 12 sati bio u okruženju, a branitelji su imali petnaestak minuta za povlačenje. U 14 sati su se branitelji izvukli kroz kanjon Čikole prema Pakovu selu gdje se kasnije odigrala iznimno važna bitka za obranu Šibenika.⁹⁵ U Hrvatskoj javnosti iznimno je teško dočekan pad Drniša te su hrvatski političari isticali kako je pad grada velika sramota za Hrvatsku vojsku. Ministar Hrvatske vlade Dražen Budiša istaknuo je da se vojska nije trebala povući iz grada te su ga trebali braniti. Glavna enigma u obrani grada bilo je nelogično povlačenje hrvatskih vojnika i naredba o povlačenju, naime ministar vlade istaknuo je kako određeni ljudi koji su zapovijedali obranom su se povukli bez ikakvog objašnjenja.⁹⁶ Josip Odak, predsjednik drniške općine je također isticao kako mu nije jasno tko je naredio da se grad napusti i da ga se preda u neprijateljske ruke. Istaknuo je da je suradnja između MUP-

⁹³ „Razbijeni teroristi“, *Slobodna Dalmacija* (Split), br. 14652, 14. rujna 1991., str. 5

⁹⁴ Marijan, *Domovinski rat*, str. 157

⁹⁵ Jelić, *4. brigada ZNG: čovjek i rat 90/92*, str. 100-101

⁹⁶ „Budiša: Sramota me zbog Drniša!“, *Slobodna Dalmacija* (Split), br. 14663, 25. rujna 1991., str. 5

a i sastava ZNG-e bila jako loša i da je loša koordinacija između tih sastava dovela do pada grada.⁹⁷

Zanimljivo, vojska JNA i srpski pobunjenici nisu ni ušli u grad Drniš, koji je bio prazan, nego su automatski nastavili prema Šibeniku jer su smatrali da su spremni za daljnji napredak. JNA je očito smatrala kako su branitelji odnosno sastav 113. i 4. gardijske brigade potpuno razbijeni. Na području Pakova Sela organizirana je obrana te je JNA na tom mjestu razdvojena na dva dijela. Veliki dio vojnika bio je zarobljen, a uništena su 2 tenka i nekoliko transporterata. JNA je zbog velikih gubitaka odustala od napada na Šibenik, a u napušteni Drniš ušli su tek 23. rujna.⁹⁸ U bitci kod Pakova Sela hrvatske snage su imale dva poginula i dva ranjena vojnika, dok je s druge strane prijavljeno onesposobljavanje četiri tenka, jednog transporterata i više kamiona, a zarobljeno je 30 vojnika i jedan major.⁹⁹ Nakon pobjede kod Pakova Sela branitelji 113. i 4. gardijske brigade su tražili povratak u Drniš i nastavak njegove obrane (jer je tada Drniš još bio prazan), ali nije dano od strane europromatrača. Nakon ove bitke je situacija na drniškoj bojišnici postala mirnija, uspostavljen je relativni mir na duže vrijeme.¹⁰⁰

Nakon što je vojska JNA ušla u napušteni Drniš dogodilo se veliko pljačkanje i paljenje hrvatskih kuća i objekata. Osim pljačkanja i paljenja vojnici su ubijali stoku te su maltretirali hrvatske državljane koji su ostali u gradu (to su uglavnom bile starije osobe koje nisu htjele ili nisu mogle biti evakuirane iz grada).¹⁰¹

Iako je Drniš pao praktički bez ispaljenog metka, uz iznimno slabu obranu, veliku počast treba odati ljudima koji su uspjeli evakuirati preko 15 tisuća civila iz grada Drniša, jer da u tome nisu uspjeli, sudbina civila zasigurno bi bila neizvjesna. Osim toga, treba istaknuti veliki protunapad kod Pakova Sela u kojem je zaustavljen dio 9. korpusa JNA koji bi do kraja dana bio pred vratima Šibenika. Da se nije dogodio protunapad, pripadnici JNA bi došli do naselja Bilice (isto mjesto gdje su trebali doći iz Skradina) te bi napad na grad bio mnogo opasniji. Upravo zbog obrane Skradina i protunapada kod Pakova Sela napad na Šibenik bio je slabiji nego što je mogao biti. Zbog toga je potrebno spomenuti ove događaje kako bi se u potpunosti shvatila obrana grada Šibenika.

⁹⁷ „Ne znam tko je naredio povlačenje!“, *Slobodna Dalmacija* (Split), br. 14664, 26. rujna 1991., str. 14

⁹⁸ Despot, *4. gardijska brigada Hrvatske vojske*, 74-78

⁹⁹ Marijan, *Domovinski rat*, str. 158

¹⁰⁰ Jelić, *4. brigada ZNG: čovjek i rat 90/92*, str. 103

¹⁰¹ „Iza ukopanih tenkova – raskopavaju Drniš“, *Slobodna Dalmacija* (Split), br. 14663, 25. rujna 1991., str. 16-17

Kao što je istaknuto, glavni napad na Šibenik se trebao vršiti iz tri pravca. Glavni cilj bio je izlazak na more i deblokada svih vojarni u Šibeniku, Zadru, Sinju i Benkovcu. Iako JNA i pobunjeni Srbi nisu uspjeli u svojim naumima da napadnu Šibenik iz tri pravca, 16. rujna je krenuo opći napad na grad koji je trajao do 23. rujna.

5. BITKA ZA ŠIBENIK

5.1. OSVAJANJE VOJNIH OBJEKATA U ŠIBENIKU I OKOLICI

Prije opisivanja događaja u Šibeniku između 16. i 23. rujna treba istaknuti da je grad Šibenik osim samog strateškog položaja (presijecanje Dalmacije na pola) imao i veliku vojnu važnost jer se u Šibeniku i okolici nalazilo nekoliko vojarni i strateški bitnih vojnih objekata koje je vojska JNA htjela zauzeti.

Na širem šibenskom području vojska JNA je imala preko 25 različitih vojnih objekata. Najznačajniji objekti bili su vojarna *Palacin* u kojoj se nalazila komanda 8. vojnopomorskog sektora Šibenik, a komanda je brojila oko 60 vojnih osoba, vojarna *Ante Jonić* u kojoj su se čuvale velike količine vojne opreme i naoružanja, a u toj vojarni je bilo oko 180 pripadnika JNA. U šibenskom kvartu Mandalina se nalazila vojarna *Kuline* u kojoj je bilo preko 200 mornara, u vojarni *Rade Končar* se također nalazilo mnoštvo vojne opreme i naoružanja te se u vojarni nalazilo oko 70 pripadnika JNA. Iznimno bitna vojarna nalazila se u naselju Ražine gdje se nalazilo 50 pripadnika JNA, a u njoj se čuvalo 6 samohotki od 90 milimetara. Osim vojarni u neposrednoj blizini grada, na brdu Jamnjak nalazila su se podzemna skladišta u kojima su bile veće količine naoružanja. Također, na otoku Žirju nalazila se obalna baterija gdje su stacionirani topovi iz kojih se mogao gađati Šibenik. U sklopu obalne baterije nalazilo se 60 vojnih osoba.¹⁰² Osim samih vojarni i vojnih objekata u gradu, na području Rogoznice nalazile su se obalne baterije na Zečevu i na otoku Smokvica, dok se u mjestu Kruščica nalazilo vojno skladište. Ove objekte sveukupno je čuvalo oko 65 pripadnika JNA, a pripadnici Policijskih postaja Primošten i Rogoznica su već duže vrijeme pratili zbivanja i rad tih objekata kako bi ih mogli zauzeti.¹⁰³ Uzimajući u obzir da se u tim vojarni i vojnim objektima u Šibeniku i okolici nalazilo oko tisuću vojnika JNA, treba istaknuti da su oni predstavljali veliku opasnost za šibenske branitelje. Međutim, od ljeta 1991. godine branitelji Šibenika odnosno zapovjednici obrane razmatraju planove kako zauzeti te vojarne jer bi samim zauzimanjem osvojili veliku količinu naoružanja i vojne opreme.

Jedina opcija koju je zapovjedništvo grada Šibenika imalo u rujnu jest staviti sve vojarne u blokadu. Branitelji Šibenika su u obrani grada imali dvostruki zadatak, braniti ulazak u grad preko šibenskog mosta te se boriti s vojnicima koji su u vojarnama u gradu i koji mogu grad

¹⁰² Šimac, *Svjedočanstva o Domovinskom ratu u Dalmaciji*, str. 188-189

¹⁰³ Isti, str. 199

napasti iznutra.¹⁰⁴ Hrvatske snage su 14. rujna gotovo na cijelom području Republike Hrvatske, pa tako i na šibenskom, započele akciju zauzimanja vojarni koje su bile pod zapovjedništvom JNA. Zanimljivo, zauzimanje se događalo usporedno s bitkom za Šibenik.

Prije samog napada na grad hrvatski branitelji su zauzeli strateški izuzetno važno mjesto – obalnu bateriju na Žirju. Zapovjednik obalne baterije bio je Željko Baltić, koji je bio u dobrim odnosima s hrvatskim stanovništvom na samom otoku, a bio je Srbin rođen u Šibeniku. Prvi pregovori oko preuzimanja baterije počeli su već početkom rujna, a na bateriji se nalazilo šest topova, preko 17 tisuća granata i posada od 10 vojnika. Obalna baterija preuzeta je 14. rujna, a Željko Baltić je dan ranije predložio da se baterija preda u tajnosti te da pripadnici JNA ne smiju saznati za to. U noći s 14. na 15. rujna na otok dolaze pripadnici MUP-a Šibenik te grupa mehaničara iz vojarne *Velimir Škorpik* te preuzimaju vojarnu. Dan kasnije, 16. rujna obalna baterija dovodi se u stanje borbene uporabe te se bateriji daje svečano ime *Hrvatska*. Idućih nekoliko dana Željko Baltić održava normalne komunikacije sa zapovjedništvom JRM na otoku Visu te se normalno diže i spušta zastava Jugoslavije kako JNA ne bi posumnjao.¹⁰⁵ Na bateriji je bilo 36 osoba koje su imale kratku obuku vezanu za korištenje topova, a hrvatska zastava na otoku zavijorila je nakon što je pogođena prva topovnjača JRM.¹⁰⁶ Prvi dan napada na Šibenik baterija borbeno djeluje protiv brodova JRM koji su patrolirali po šibenskom arhipelagu. Jedan čamac bio je pogođen, dok su se drugi razbježali jer nisu znali otkud dolazi napad. Za vrijeme napada na Šibenik baterija je napadala brodove koji su se nalazili u Šibenskom zaljevu te su gađali tenkove koji su se nalazili na Šibenskom mostu (to je bio krajnji domet topova). Tijekom bitke za Šibenik s obalne baterije ispaljeno je preko tri tisuće granata.¹⁰⁷ Za vrijeme napada na Šibenik vojska JNA je vršila i velike napade na otok Žirje gdje su htjeli uništiti otetu obalnu bateriju. Napadi su se uglavnom vršili raketiranjem iz aviona. S druge strane, za vrijeme bitke s otoka su srušena dva aviona, jedan helikopter, dvije topovnjače su potopljene, a jedan raketni brod je dosta oštećen i izbačen iz borbenog stroja. Topovi kojima su upravljali hrvatski branitelji bili su iz 1941. godine, a nakon zauzimanja obalne baterije dobili su naziv *Hrvatske ruže*.¹⁰⁸ Željko Baltić ističe kako je obalna baterija bila iznimno bitna jer je mogla djelovati u radijusu od 30 do 40 kilometara. To je bilo bitno, jer je mogla pomoći stanovnicima u Šibeniku, ali i otočnom stanovništvu. Nakon bitke za Šibenik Baltić je izjavio da u početku nije vjerovao

¹⁰⁴ Runtić, *Domovinski rat – vrijeme rata*, str. 391-392

¹⁰⁵ Šimac, *Svjedočanstva o Domovinskom ratu u Dalmaciji*, str. 198-199

¹⁰⁶ Livaković, *Šibenik u rujanskom ratu*, str. 36

¹⁰⁷ Šimac, *Svjedočanstva o Domovinskom ratu u Dalmaciji*, str. 198-199

¹⁰⁸ „Hrvatske ruže“ Žirja“ *Slobodna Dalmacija* (Split), br. 14664, 26. rujna 1991., str. 10-11

u ljude koji su djelovali na bateriji jer nisu bili toliko stručni za upravljanje topovima. Zanimljivo, topovi sa Žirja gađali su tenkove na Šibenskom mostu, a to je udaljenost od preko 17 kilometara.¹⁰⁹ Zauzimanje baterije bilo je ključno za obranu grada Šibenika. JNA nije očekivala taj rasplet te je umjesto napada s obalne baterije očekivala pomoć. Napad s baterije bio je veliki šok i iznenađenje za JNA i srpske pobunjenike te je velika pomoć došla s otoka Žirja za obranu Šibenika.

Kroz rujan 1991. godine provodila se akcija zauzimanja vojarni na cjelokupnom području Republike Hrvatske, pa tako i na šibenskom. Nakon zauzimanja obalne baterije Žirje, 16. rujna Krizni štab Šibenik donio je odluku da se osvoje i ostale vojarni na šibenskom području. Istog dana na područje Rogoznice i Zečeva poslani su pripadnici 113. brigade na čelu sa zapovjednikom Rahimom Ademijem (bio je i zapovjednik akcije), pripadnici 1. i 3. bojne 4. gardijske brigade čiji su zapovjednici bili Milan Perković i Ivica Tolić, a na položajima u Rogoznici i Zečevu već otprije su bili pripadnici Policijskih postaja Rogoznica i Primošten. Zapovjednik PP Rogoznica Ivica Fakčević je zapovjednika vojnih objekata Stevana Oršića zarobio te ga predao Rahimu Ademiju. Nakon što je bio zarobljen, Oršić je pozvao posadu obalne baterije Zečevo na predaju, što je posada odmah i napravila. Osim same baterije predano je i cijelo skladište u kojem je bilo mnogo naoružanja. Zaplijenjeno je 20 topova, preko 27 tisuća granata te mnoštvo pješačkog naoružanja.¹¹⁰ Svi članovi JNA koji su se nalazi u vojarnama su bili uredno zbrinuti te su nakon nekoliko dana poslani kući. Oduzeti topovi već su istog dana bili u upotrebi te su sudjelovali u obrani Šibenika i šibenskog zaleđa, ali su i daljnem tijeku ratovanja donijeli veliki doprinos.¹¹¹ Zauzimanjem ovih vojarni Šibenik je postao prvi grad u Hrvatskoj koji je formirao obalnu artiljeriju i upravo pomoću ovog naoružanja vojska JNA odnosno 9. korpus bio je odbačen sa Šibenskog mosta.¹¹² Pripadnici 4. gardijske brigade nisu trebali sudjelovati u akciji osvajanja ovih vojarni, već su trebali krenuti u ispomoć prema Zadru, ali zbog blokiranja Šibenskog mosta su stavljeni na raspolaganje zapovjedniku Rahimu Ademiju. Iz 4. gardijske brigade je u ovoj akciji sudjelovalo 45 vojnika.¹¹³

Za vrijeme napada na Šibenik zauzet je Remontni zavod *Velimir Škorpik* te vojarna *Kuline*. Tom akcijom zauzimanja praktički je stvorena Hrvatska ratna mornarica jer je oduzeto mnoštvo

¹⁰⁹ „Nisam ja izdao armiju, nego armija narod!“, *Hrvatski vojnik* (Zagreb), br. 1, studeni 1991., str. 20-21

¹¹⁰ Šimac, *Svjedočanstva o Domovinskom ratu u Dalmaciji*, str. 199-200

¹¹¹ Despot, *4. gardijska brigada*, str. 86-87

¹¹² Livaković, *Šibenik u Rujanskom ratu 1991.*, str. 56

¹¹³ Jelić, *4. brigada ZNG: čovjek i rat 90/92*, str. 118

brodova: raketna topovnjača, dva raketna čamca, torpedni čamac, tri patrolna čamca, osam desantnih jurišnih čamaca, pet desantnih minopolagača, tri lučka remorkera, spasilački brod i mnoštvo drugih brodova.¹¹⁴ Odmah uz remontni zavod nalazile su se i velike vojarne *Rade Končar* i *Ante Jonić* koje su također bile zauzete.¹¹⁵ Prije samog zauzimanja vojarne i remontni zavod bili su u okruženju nekoliko dana, a konačno zauzimanje dogodilo se petog dana bitke za Šibenik.

Hrvatska ratna mornarica bila je utemeljena 12. rujna 1991. godine, a admiral Slavko Letica bio je imenovan zapovjednikom HRM. Upravo 113. brigada je zauzela 34 broda i plovila koja su činila okosnicu mornarice. Osim samih brodova, u sastav HRM ušla je obalna baterija na Žirju te obalna baterija Zečevo.¹¹⁶ Početak ustrojavanja ratne luke u Šibeniku odvijao se od 15. rujna 1991. godine, pripreme su se vršile u hotelu *Solaris*, a za zapovjednika ratne luke bio je imenovan Mirko Lukin.¹¹⁷

Remontni zavod nalazio se u šibenskom kvartu Mandalina. Na tom dijelu bilo je nekoliko vojnih objekata koji su bili u vlasništvu JNA. Međutim, pripadnici remontnog zavoda predali su se bez većih borbi i organiziran je njihov izlazak iz vojarne i napuštanje Šibenika. Sveukupno se predalo 108 mornara. Nakon predaje, vojska JNA je nekoliko puta bombardirala remontni zavod, ali bez većih šteta.¹¹⁸ U zavodu je mornarica oduzela jedan iznimno važan brod, a to je topovnjača RTOP-402. Posada topovnjače trebala ju je minirati ako dođe do opasnosti oduzimanja, ali članovi posade su uglavnom bili Hrvati te je brod ostao netaknut. Topovnjača je bila najveći brod koji je oduzet u zavodu. Treba istaknuti kako su i prije samog zauzimanja remontnog zavoda Hrvatska policija i vojska već duže vrijeme uzimali naoružanje iz zavoda uz pomoć radnika. Prije bitke za Šibenik bilo je izvučeno preko sto topova.¹¹⁹

Zauzimanje remontnog zavoda jedan je od najvećih uspjeha za šibenske branitelje. S tim zauzimanjem praktički je stvorena Hrvatska ratna mornarica koja je imala mnoštvo brodova te je nakon Rujanskog rata mogla konkurirati Jugoslavenskoj ratnoj mornarici.

¹¹⁴ Šimac, *Svjedočanstva o Domovinskom ratu u Dalmaciji*, str. 201

¹¹⁵ Livaković, *Šibenik u Rujanskom ratu 1991.*, str. 61

¹¹⁶ Ur. Nazor, Ante, *Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990.-1995. – Memoarsko gradivo, Prilozi za povijest Hrvatske ratne mornarice u Domovinskom ratu (1991.)*, str. 44-49

¹¹⁷ Isti, str. 52

¹¹⁸ Isti, str. 333-334

¹¹⁹ Radivojević, Gradimir, *Nepokoreni Jadran 1991/92. (Kronika jednog bezumlja)*, Rijeka: Dušević & Kršovnik, p.o., 1993., str. 315

5.2. TIJEK BITKE ZA ŠIBENIK

Bitka za Šibenik započela je u ponedjeljak 16. rujna kada se oglasila zračna uzbuna u 17:57. Istog dana ujutro bila je obustavljena nastava u srednjim i osnovnim školama te su građani bili oprezni i upućeni na opasnost.¹²⁰ Bitka je trajala do 23. rujna, a započela je jakim napadom 9. korpusa JNA čiji zapovjednik je bio Ratko Mladić. Cilj je bio prelazak preko Šibenskog mosta, osvajanje Šibenika i vojarni unutar grada te spajanje sa snagama 8. pomorskog korpusa.¹²¹ 9. korpus želio je deblokirati vojarne u Sinju i okolici Drniša, razbiti snage MUP-a i ZNG na području Drniša i na području Vodica i Čiste Male kako bi im se otvorio put prema Šibeniku, a potom i prema Splitu. Signal za početak napada bio je „Sloboda“, a za kraj vojnih djelovanja signal je bio „More“.¹²²

Šibenski branitelji bili su mnogo slabiji u naoružanju u odnosu na vojsku JNA i srpske pobunjenike iako su zaplijenili dio vojne opreme iz vojarni unutar grada te su imali pomoć sa Žirja i Zečeva. Bez obzira na to, velikim trudom branitelji su uspjeli parirati agresorima.

16. rujna tenkovi su krenuli oko 16 sati iz zaleđa Šibenika prema Čistoj Maloj, a u 19:10 bili su u Zatonu koji je udaljen nekoliko kilometara od Šibenika. Tenkovi su na Šibenski most došli u 19:45, ali su tu zaustavljeni od pripadnika MUP-a i 113. brigade.¹²³ Tenkovi i pješadija su do Šibenskog mosta došli preko Bribirskih Mostina, Cicvara, Međara i Zatona, a na mostu ih je dočekalo oko 60 branitelja 2. bataljuna 113. brigade. Dio branitelja koji se nalazio s druge strane mosta se zbog velikog pritiska vojske JNA povukao prema Srimi i Vodicama. Veliku sreću su stanovnici grada Šibenika imali što brodovi JRM-e nisu mogli ući u šibensku luku zbog topničkih napada s otoka Žirja.¹²⁴

Cilj 9. korpusa JNA bio je razbiti sve snage branitelja unutar i oko grada Šibenika, presjeći sve komunikacije s ostatkom Hrvatske i odsjeći grad od Splita i Zadra, a potom deblokirati sve

¹²⁰ Livaković, *Šibenik u Rujanskom ratu 1991.*, str. 42

¹²¹ Lada Puljizević, „Domoljublje i hrabrost obranilo je Šibenik“, *Hrvatski vojnik*, br. 613, 18.09.2020., <https://hrvatski-vojniki.hr/domoljublje-i-hrabrost-obranilo-je-sibenik/>, (pogledano: 25.05.2021.)

¹²² U: *Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990.-1995.*, Knjiga 1. – *Oružana pobuna Srba u Hrvatskoj i agresija oružanih snaga SFRJ i srpskih paravojnih postrojbi na Republiku Hrvatsku*, 16. rujan 1991., Knin – „Zapovijed Komande 9. korpusa OS SFRJ za napad glavnim snagama prema Vodicama, a pomoćnima prema Zadru, Sinju i Drnišu, kako bi na taj način stvorili uvjete za napad na Zadar, Šibenik i Split“, str. 302-304

¹²³ U: : *Dokumenti – Šibenik; Hrvatske i srpske provenijencije (MUP Policijska uprava Šibenik)*, 23.09.1991., Šibenik – Policijska uprava Šibenik, „Napad na Šibenik, izvještaj“

¹²⁴ Marijan, *Domovinski rat*, str. 159-160

vojne objekte. Da se to dogodilo Šibenik bi se našao u vrlo nezgodnoj situaciji, a sama sudbina stanovnika bi bila neizvjesna.

Istog dana kada je krenuo napad na Šibenik, pripadnici 9. korpusa krenuli su u zauzimanje Drniša, kako bi i iz tog pravca krenuli prema Šibeniku, što je već prethodno spomenuto. Kada je najavljena zračna uzbuna i napad na Šibenik gotovo svi građani osim branitelja pobjegli su u skloništa. Nešto malo manje od sat vremena nakon zračne uzbune u Šibeniku oglasila se i uzbuna u Vodicama. Desetak minuta prije 20 sati prije mosta uništen je jedan tenk, a od 20 sati kreću prvi sukobi na Šibenskom mostu. Nakon 21 sat hrvatskim braniteljima počinje pomagati i obalna baterija Žirje otkud se gađaju snage JNA kod mosta. U večernjim satima napad je oslabio te se agresor pripremao za udar na Šibenik za koji se smatralo da će se dogoditi idućeg dana. Hrvatski branitelji su iz samog grada topovima gađali tenkove JNA na mostu. Osim samog napada na Šibenik, srpske snage i JNA su odlučili i krenuti u napad prema Vodicama gdje se nalazio mali broj branitelja (među njima i oni koji su se morali povući sa Šibenskog mosta). U noći sa 16. na 17. rujana branitelji na otoku Žirju su gađali brodove JRM-a te se tek tada otkrilo da je obalna baterija Žirje bila u sastavu Hrvatske vojske.¹²⁵ S ovim potezima 9. korpus JNA je prekinuo sve komunikacijske odnose između branitelja Šibenika i Vodica te su pokušali zauzeti i Vodice, ali su malobrojni branitelji sa slabim naoružanjem uspijevali odbijati napade agresora.¹²⁶ Tog prvog dana na mostu se pojavilo oko 40 tenkova i drugih raznih vozila koji su počeli granatirati Šibenik, a Ratko Mladić svojim borcima je rekao da se ne smiju povlačiti sa svojih položaja.¹²⁷ Iz ovih događaja vidljivo je da 9. korpus nije očekivao ovako veliki otpor hrvatskih branitelja, ali bilo je jasno kako se idućih nekoliko dana sprema teška borba za hrvatske branitelje jer je agresor bio mnogo nadmoćniji. Također, veliki faktor iznenađenja za vojsku JNA bio je napad s obalne baterije Žirje na čiju je potporu agresor računao.

Sljedećeg dana nastavio se jaki napad na Šibenik. Branitelji su teškim naporima zaustavili agresorske tenkove te je vladala velika neizvjesnost u gradu, a s obzirom na brojevno stanje između sukobljenih strana, stanovnici Šibenika imali su mnogo razloga za zabrinutost. Od samog jutra grad je bio napadan i s kopna i s mora, a nakon nekoliko sati i iz zraka.¹²⁸ Drugog dana vojska JNA je pokazala svoje pravo lice. Osim granatiranja vojnih objekata vojska JNA granatirala je i mnoge civilne i vjerske objekte, a među njima i katedralu sv. Jakova, simbol

¹²⁵ Livaković, *Šibenik u Rujanskom ratu 1991.*, str. 42-51

¹²⁶ Lada Puljizević, „Domoljublje i hrabrost obranilo je Šibenik“, *Hrvatski vojnik*

¹²⁷ „Tenkovi stali“, *Slobodna Dalmacija (Split)*, br. 14665, 17. rujana 1991., str. 32

¹²⁸ Livaković, *Šibenik u Rujanskom ratu*, str. 54

Šibenika.¹²⁹ Osim same katedrale, u napadu na Šibenik tog je jutra bila pogođena benzinska pumpa, nakon čega je odmah nastao požar u središtu grada. Šibenska katedrala bila je gađana iz topovnjače JRM. S tog broda bilo je ispaljeno više raketa, a sve su bile upućene u središte grada, između katedrale i gradske vijećnice u Šibeniku. Nekoliko raketa oštetilo je vijećnicu, a trg koji se tu nalazi bio je uništen. Također, u napadu je bio oštećen krov muzeja grada Šibenika. Iako je bila glavni cilj napadača, katedrala tog dana nije bila izravno pogođena.¹³⁰ Nakon ovog napada bilo je jasno da JNA i srpski pobunjenici pod svaku cijenu žele osvojiti Šibenik te ovim granatiranjima vjerskih objekata, bolnica i stambenih zgrada žele srušiti moral hrvatskim braniteljima i stanovnicima Šibenika. Ratko Mladić je i prije samog napada izjavio kako će gađati katedralu i druge objekte u gradu Šibeniku ako se ne oslobode vojarne JNA koje su bile pod kontrolom hrvatskih branitelja. Zbog napada na grad Šibenik gotovo cijelo primorje i županija je ostala bez struje i vode.

Istog dana su šibenski branitelji uzvraćali agresorima koliko su mogli. Na području između Šibenskog mosta i Zatona uništeno je ili onesposobljeno nekoliko tenkova. S druge strane, JNA je preko mora pokušala doći do šibenske luke te otud gađati Šibenik i pozicije hrvatskih branitelja, ali u tom naumu su zaustavljeni granatiranjem sa Žirja. Topovi sa Žirja pogodili su nekoliko brodova i topovnjaču JRM i zbog toga ostatak flote nije želio ući u kanal sv. Ante. Osim brodova u kanalu, branitelji sa Žirja gađali su položaje kod Šibenskog mosta, a drugog dana ispalili su preko 800 granata.¹³¹ Ovaj podatak pokazuje koliko je bitno bilo zauzimanje obalne baterije na Žirju i koliko je ona bila bitna za obranu grada.

Na samom Šibenskom mostu tog je dana bilo dvadesetak tenkova, nekoliko oklopnih transporterata te je bilo više stotina pješadijskih vojnika. Cilj agresora bio je prelazak preko mosta, ali i odbacivanje branitelja iz Vodica te zauzimanje položaja prema Vodicama. Hrvatski branitelji su se grčevito branili, a tog drugog dana ujutro poginuo je i prvi pripadnik branitelja – Marinko Kardum. Branitelj Kardum poginuo je u ranu zoru 17. rujna, a bio je pogođen rafalnom paljbom s jednog od tenkova u blizini Šibenskog mosta. Kardum je pokušao pretrčati cestu te je sa zoljom pokušao onesposobiti jedan od tenkova.¹³² Kardum je bio ranjen, a nakon toga je oficir iz transporterata JNA izašao te ga hladnokrvno usmrtio. Tijelo Marinka Karduma

¹²⁹ Iva Gugo, „Šibenska bitka – bitka koja je odredila tijek Domovinskog rata“, *Hrvatski vojnik*, br. 561, 21.09.2018., <https://hrvatski-vojn timer.hr/sibenska-bitka-bitka-koja-je-odredila-tijek-domovinskog-rata/>, (pogledano 25.05.2021.)

¹³⁰ „Vandali pucali na Svetog Jakova“, *Slobodna Dalmacija* (Split), br. 14656, 18. rujna 1991., str. 4-5i

¹³¹ Livaković, *Šibenik u Rujanskom ratu*, str. 54-56

¹³² Isti, str. 59-62

je tek nakon gotovo mjesec dana razmijenjeno te je on bio pokopan 12. listopada. Njegov ubojica bio je JNA oficir Ivica Jelušić koji je 1993. godine zbog tog ubojstva bio i osuđen.

Osim poginulog branitelja, tog dana je bilo ranjeno desetak pripadnika policije i vojske, a vojnicima JNA je uništeno nekoliko tenkova i transportera, a onesposobljeno je i nekoliko brodova. Broj mrtvih s agresorske strane nije poznat. Osim napada na most i bombardiranja grada i katedrale, 17. rujna branitelji su zauzeli vojarnu u Rogoznici te obalnu bateriju na Zečevu, a osim toga su i vojarne unutar grada bile u okruženju, o čemu je već napisano. Upravo zbog tih događaja šibenskom stanovništvu se ulijevala nada da će grad biti obranjen, jer su tog drugog dana zauzeti iznimno bitni strateški položaji za branitelje Šibenika.¹³³ Također, osim agresora šibenskim stanovnicima prijetnja je dolazila i iz samog grada. Naime, Šibenčani su cijelu prvu noć i gotovo cijeli dan proveli u skloništima. Nekolicina koja je izišla iz skloništa trebala se paziti petokolonaša koji su sa snajperima „operirali“ po gradu.¹³⁴ Iznimno bitno je istaknuti da je u Šibeniku odnosno na širem šibenskom području prije rata i raspada Jugoslavije bio određen broj srpskog stanovništva koji je za vrijeme rata ostao u Šibeniku te je vidljivo da su predstavljali opasnost za stanovnike Šibenika. Velik broj petokolonaša je tijekom bitke za Šibenik bio uhićen od strane šibenske policije.

Zanimljivo, tog istog dana JRM je proglasila pomorsku blokadu nad cijelim Jadranom, a tim događajem je JRM i službeno stala na stranu srpskih pobunjenika te je počela napadati hrvatske gradove i luke. Samom blokadom agresor je ometao radijski i TV signal te ljudi na obali nisu mogli gledati televiziju odnosno slušati radio i tako nisu znali što se događa na bojištu. Osim toga, za vrijeme proglašenja blokade u svim je lukama na Jadranu, pa tako i u Šibeniku, bilo mnoštvo trgovačkih i turističkih brodova koji zbog blokade nisu mogli isploviti. Ovom blokadom Hrvatskoj su nanijete velike gospodarske štete. Ova prva pomorska blokada (bilo ih je tri sveukupno) službeno je prestala 23. rujna kada je i završila bitka za Šibenik.¹³⁵

18. rujna bio je najteži dan za branitelje Šibenika i za stanovnike grada. Gotovo cijeli dan vršili su se napadi na grad s kopna, mora, ali i iz zraka. Tog dana Šibenik je bio blokiran, sve prometnice kojima se može ući u grad bile su blokirane (bile su minirane ili su postavljeni „ježevi“) i nakon ovoga dana nitko nije mogao ni ući ni izaći iz grada.

¹³³ Isti, str. 62-64

¹³⁴ „Poslije pakla“, *Slobodna Dalmacija* (Split), br. 14656, 18. rujna 1991., str. 6

¹³⁵ Ur. Nazor, Ante, *Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990.-1995. – Memoarsko gradivo, Prilozi za povijest Hrvatske ratne mornarice u Domovinskom ratu (1991.)*, str. 76-80

Od samog jutra, točnije od 6 sati ujutro krenuo je žestoki napad agresora na grad, najjači dotad. Tenkovi su još jednom pokušali prijeći preko Šibenskog mosta, a imali su veliku pomoć od brodovlja i aviona te su se vršila stalna granatiranja na branitelje iz haubica, minobacača i sličnog naoružanja. Tog dana bila je gađana i šibenska bolnica koja na sreću nije bila teže oštećena.¹³⁶ Osim same bolnice, tog jutra bila je pogođena i kupola Šibenske katedrale te je na kupoli bilo manjeg oštećenja, na brdu Krtolin bio je uništen TV repetitor i odašiljač. 18. rujna dogodilo se najteže bombardiranje grada, pogođeno je Hrvatsko narodno kazalište u centru grada, a granatirani su i mnogi šibenski kvartovi: Varoš, Šubićevac, Gorica, Vidici, Mandalina i mnogi drugi. Osim samog Šibenika, tog dana se vršio i jaki napad na Vodice. Najviše granata palo je na hotel *Punta*, a nekoliko granata palo je i na Pirovac. Kada je agresor uvidio da neće tako lako prijeći most, s tenkovima je krenuo put Vodica. Prije samog dolaska srpskih snaga u predgrađe Vodica velika većina civilnog stanovništva već je bila iseljena. Kada su agresori došli do ulaza u Vodice, tamo ih je čekalo stotinjak branitelja, a ubrzo im je u pomoć došla ekipa gardista s područja Stankovaca. Srpski pobunjenici i JNA su mislili da je broj branitelja u Vodicama veći i zbog toga su se odlučili na pregovore. S hrvatske strane je na pregovore išao satnik Ante Juričev Martinčev koji je goloruk išao na pregovore te je vještim pregovaranjem zaustavio agresore. Juričev Martinčev jedan je od mnogobrojnih heroja Domovinskog rata, a poginuo je 1992. godine. Nakon cjelodnevnih pregovora srpske snage se ipak povlače put Šibenskog mosta jer nisu znali koliki je broj branitelja u Vodicama.¹³⁷ Upravo u Vodicama, na samom ulazu u grad hrvatski branitelji su zarobili prvi tenk.¹³⁸

Tog su se dana vodile žestoke borbe na šibenskom području, branitelji grada su na žestoku vatru JNA odgovarali iznimno agresivno. Tog dana uništena su dva ratna broda, jedan zrakoplov, dva helikoptera, uništena su i četiri tenka, sedam ih je bilo zarobljeno, a i dva transporterata bila su zarobljena.¹³⁹ Iako je ovo bio najteži dan u bitci za Šibenik treba istaknuti da su branitelji uspjeli dobro odgovoriti te je vidljivo da su zarobili nekoliko tenkova i oklopnih vozila što je bilo iznimno bitno za daljnju obranu grada. Tog dana je velika pomoć za branitelje stizala sa Žirja, ali i s obalne baterije na Zečevu koja je dan ranije bila zauzeta. Ta obalna baterija imala je mnogo sukoba sa zrakoplovima JNA koji su je nadlijetali i granatirali. Najveći problem u samom gradu jest što se dvije vojarne *Ante Jonić* i *Rade Končar* i dalje nisu predavale te su predstavljale opasnost unutar samog grada.

¹³⁶ „Tragedija i epopeja Šibenika“, *Slobodna Dalmacija* (Split), br. 14657, 19. rujan 1991., str. 4-5

¹³⁷ Livaković, Ivo, *Šibenik u Rujanskom ratu*, str. 74-77

¹³⁸ „Tragedija i epopeja Šibenika“, *Slobodna Dalmacija* (Split), br. 14657, 19. rujan 1991., str. 4-5

¹³⁹ „Zarobljeno sedam tenkova“, *Slobodna Dalmacija* (Split), br. 14657, 19. rujan 1991., str. 4-5

Ni dan danas se ne može sa sigurnošću tvrditi zbog čega agresor nije pokušao prijeći preko mosta, jedini mogući i logični razlog jest taj da su pripadnici JNA smatrali da je most miniran i da će ga branitelji raznijeti ako ga pokušaju prijeći.

Četvrti dan napada odnosno 19. rujna nije se previše razlikovao od prethodnih dana. Od samog jutra vodile su se žestoke borbe na Šibenskom mostu, a istovremeno su avioni bombardirali grad. Jedina razlika bila je u tome što više nije bilo jakih napada s mora na grad. Snažna bombardiranja izazvala su požare po gradu.¹⁴⁰ Osim samih požara, u gradu su nastale i velike materijalne štete od razaranja. Jedan se požar razbuktao u kvartu Šubićevac u samom gradu, jedan oko naselja Zablacé i Solaris, a najveći požar se kretao u pravcu Srime od Šibenskog mosta. Požari su bili i na otocima Zlarin i Žirje te treba istaknuti da je situacija bila iznimno opasna jer su požari bili u rujnu, a sezona požara je i dalje bila aktivna.¹⁴¹ Jaka granatiranja i ovog su dana oštetila određen broj civilnih objekata u gradu. Granatirani su dijelovi luke, autobusni kolodvor, šibenska vinarija, repetitori i TV signali, a veliku štetu pretrpjela je i Tvornica lakih metala (tada najveći industrijski pogon u gradu). Ratna razaranja tvornice procjenjuju se na 300 milijuna dolara, a tvornica tijekom cijele bitke nije imala struju te je pogon bio zaustavljen. Oko 200 peći koje su proizvodile metal su bile ugašene te je tvornica doživjela veliki ekonomski kolaps.¹⁴²

Srećom, tog je dana bila samo jedna civilna žrtva koja je poginula u civilnom autu, a bilo je nekoliko ranjenih civila. Šibenski branitelji su i četvrti dan žestoko odgovarali agresoru. Oborena su četiri zrakoplova, a uništeno je nekoliko transportera i jedan tenk. Velike borbe vodile su se kod mosta, ali velika je pomoć braniteljima dolazila s otoka Žirja te s pozicije brda Smričnjak, koje se nalazilo iznad gradskog kvarta Njivice. Tu se nalazila minobacačka grupa pod nazivom *Pero* koju je predvodio Drago Aras, a ciljevi koje je ta grupa gađala uglavnom su bili brodovi koji su bili u luci te tenkovi oko Šibenskog mosta. Osim toga, zadatak te grupe bilo je navođenje topova sa Žirja. Iako je položaj grupe bio otkriven te su često branitelji bili granatirani, nije bilo težih posljedica. Zrakoplovi su svakodnevno granatirali i položaje branitelja na Žirju, ali zbog dobrog sustava bunkera na obalnoj bateriji branitelji su se uspijevali skloniti od napadača.¹⁴³

¹⁴⁰ Livaković, Ivo, *Šibenik u Rujanskom ratu*, str. 86-87

¹⁴¹ „Gore Šibenske šume“, *Slobodna Dalmacija* (Split), br. 14658, 20. rujna 1991., str. 40

¹⁴² „TLM – najveći stradalnik“, *Slobodna Dalmacija* (Split), br. 14664, 26. rujna 1991., str. 40

¹⁴³ Livaković, *Šibenik u Rujanskom ratu*, str. 86-91

Minobacačka grupa *Pero* bila je jedan od najvažnijih faktora u obrani grada. Prije napada na grad djelovali su u zaleđu Skradina, a nosili su naziv „leteći“ minobacač jer im je neprijatelj jako brzo otkrivao položaje te bi zbog toga često mijenjali lokaciju. Jedinica je uz granatiranje agresorskih položaja uvelike pomagala ranjenim civilima na području Njivica, a treba istaknuti kako su bili jaka potpora šibenskim braniteljima na samom mostu. Jedan od glavnih ciljeva snaga JNA bilo je uništenje ovog sastava, ali u tom nisu uspjeli za vrijeme bitke za grad.¹⁴⁴

Tog dana bilo je iznimno teško s druge strane mosta, na vodičkom području. Sveukupno pet civila je poginulo. Među braniteljima nije bilo poginulih, ali ih je nekoliko bilo ranjeno.¹⁴⁵ Branitelji su teškim naporima i ovaj dan uspjeli zaustaviti proboj JNA i srpskih pobunjenika i prema Šibeniku i prema Vodicama te je grad još jednom preživio napad.

Velika pohvala braniteljima došla je i od samoga predsjednika države Franje Tuđmana koji je istaknuo da treba pohvaliti šibenske branitelje, pripadnike MUP-a i ZNG jer uspješno brane grad. Ova pohvala možda nije puno pomogla braniteljima u ratnom smislu, ali im je zasigurno podigla moral te im dala snagu za daljnje ratovanje.¹⁴⁶

20. rujna odvijao se peti dan napada na grad Šibenik. Velikim naporima branitelja stanovnici Šibenika su napokon imali razloga za zadovoljstvo. Tog su se dana ostvarile dvije velike pobjede branitelja na šibenskom području. Prva od njih je konačno zauzimanje remontnog zavoda *Velimir Škorpik* i vojarne *Kuline* gdje je oduzeto mnoštvo brodova JNA, a druga pobjeda bila je već spomenuta bitka kod Pakova Sela, gdje su branitelji uspjeli poraziti srpske snage te tako zaustaviti prodor prema Šibeniku iz smjera Drniša.

Tog dana branitelji unutar grada su krenuli na položaje koji su se nalazili u krugu vojarne i zavoda, a tamo ih je dočekala bijela zastava. Nakon nekoliko dana oslobođen je gotovo cijeli poluotok u Mandalini na kojem se nalazilo mnoštvo naoružanja JNA, a među naoružanjem i 34 broda JRM koji su nakon tog događaja predstavljali jednu od glavnih okosnica Hrvatske ratne mornarice.¹⁴⁷ Na mostu su se i dalje odvijali žestoki sukobi između hrvatskih branitelja i pripadnika JNA, a tog dana su branitelji sa Žirja bili izrazito precizni te su natjerali tenkove na povlačenje s mosta. Osim samih tenkova, uspjeli su srušiti i jedan zrakoplov JNA. Branitelji su bili uspješni i s vodičke strane iako su Vodice tog dana bile granatirane gotovo svakih desetak

¹⁴⁴ „Leteći minobacač „Pero““, *Slobodna Dalmacija* (Split), br. 14666, 28. rujan 1991., str. 12

¹⁴⁵ Livaković, *Šibenik u Rujanskom ratu*, str. 93

¹⁴⁶ „Pohvale braniteljima Šibenika i Vukovara“, *Slobodna Dalmacija* (Split), br. 14658, 20. rujan 1991., str. 3

¹⁴⁷ Livaković, *Šibenik u Rujanskom ratu*, str. 94

minuta.¹⁴⁸ Petog dana bitke zavladao je velika panika među agresorima te je ovaj dan bio prekretnica u bitci za Šibenik. Branitelji su preuzimali veću inicijativu te su tjerali srpske pobunjenike i vojsku JNA na povlačenje.

Iako su pripadnici JNA bili u teškoj situaciji, tog se dana nastavilo granatiranje grada, ali ne toliko žestoko kao prethodnih dana. Glavni ciljevi bile su vojarnje u gradu koje su došle u ruke branitelja. Treba istaknuti kako su civili u gradu i dalje bili u skloništu te su se tu nalazili već preko 100 sati.

Šestog dana bitke nastavila su se granatiranja Šibenika, ali momentum je prešao na stranu hrvatskih branitelja koji su sada imali jače naoružanje te su lakše mogli parirati agresoru. Taj dan Šibenik je trpio velika granatiranja iz zraka. Čak su 24 aviona odjednom bombardirali Šibenik, a bilo je nekoliko desetaka preleta preko samog grada. Većina aviona dolazila je iz pravca Bihaća dok je nekolicina letjela iz pravca Zadra. Cilj tih bombardiranja bili su vojni objekti unutar grada, ali dosta granata je palo na civilne objekte i zgrade u gradu. Zanimljivo, što je veći otpor branitelja bio, to su granatiranja bila jača. Jedan od razloga zbog čega nije bilo mnogo žrtava i zbog čega avioni nisu bili toliko precizni jest to što su letjeli previsoko i nisu mogli dobro gađati svoje ciljeve. Letjeli su visoko jer je u prethodnih nekoliko dana srušeno desetak aviona te je vladao određeni strah među pilotima.¹⁴⁹ Treba istaknuti da se za podatke iz novina ne može sa sigurnošću reći da su točni te je brojka od desetak aviona malo pretjerana. Iako su glavni ciljevi bili vojni objekti tog dana je pogođen središnji trg u gradu – Poljana te dio željezničkog kolodvora.

S druge strane, hrvatski branitelji pokrenuli su ofenzivu na mostu te su žestoko napali tenkove. Vojska JNA u tom se napadu povukla s mosta prema Zatonu. Borbe u okolici mosta trajale su do 19 sati, a ovo je prvi dan da je obalna baterija sa Žirja manje djelovala te je tek povremeno gađala ciljeve. Na području Vodica se također vršilo granatiranje od strane JNA, a branitelji su uspješno djelovali te se stezao обруč naspram JNA i srpskih pobunjenika.¹⁵⁰

Kao što je već rečeno, šibenski branitelji su preokrenuli tijekom bitke te su žestoko pokušavali spojiti svoje snage sa zapadne i istočne strane mosta te potpuno odbaciti srpske snage s tog područja. Stanje među braniteljima nam najbolje opisuje izjava Mate Viduke koji je bio zapovjednik ZNG-e za srednju i sjevernu Dalmaciju: „...dio agresorskih snaga koje su

¹⁴⁸ Isti, str. 105-107

¹⁴⁹ „Odjednom 24 aviona bombardirala Šibenik“, *Slobodna Dalmacija* (Split), br. 14660, 22. rujna 1991., str. 5

¹⁵⁰ Livaković, *Šibenik u Rujanskom ratu*, str. 110-114

stacionirane na mostu je potpuno odsječen, a ubrzo ćemo pristupiti njihovom uništenju kako bismo povezali naš cjelokupan teritorij i omogućili uspješan manevar jedinicama za efikasnija djelovanja. Most neće pasti niti će ga agresori prijeći.“¹⁵¹

Dana 21. rujna nastala je legendarna snimka te jedan od simbola Domovinskog rata na kojoj branitelji ruše dva aviona JNA, a u pozadini branitelj Filip Gaćina govori nezaboravnu rečenicu: „Obadva, obadva, oba su pala...“ Snimka je nastala na obalnoj bateriji Zečevo, a napravio ju je Ivica Bilan. Ova snimka je ubrzo obišla čitavu hrvatsku te je podigla moral braniteljima na cijelom teritoriju Republike Hrvatske, a danas je jedan od glavnih simbola obrane Hrvatske u Domovinskom ratu. Branitelji na području Šibenika su u sedam dana oborili 16 zrakoplova, a više od 20 ih je bilo pogodeno.¹⁵² Podaci o broju pogodjenih i oborenih aviona su različiti u literaturi, zbog toga se ne može sa sigurnošću utvrditi točan broj.

22. rujna bio je posljednji dan bitke na Šibenskom mostu. Hrvatski branitelji su uspjeli nakon sedam dana odbaciti snage JNA s mosta te je Jadranska magistrala ponovno bila u funkciji, a Šibenik i Split su ponovno bili prometno povezani sa Zadrom.¹⁵³ Tog dana su jaki napadi hrvatskih branitelja počeli od ranog jutra, od 5 sati su branitelji sa svih položaja žestoko bombardirali položaje JNA i srpskih pobunjenika, a napad je trajao dva sata. Agresor je od jutra napuštao svoje položaje u blizini mosta te se može istaknuti kako je već tog dana ujutro most bio oslobođen.¹⁵⁴ JNA i srpski pobunjenici su se nakon poraza povlačili prema naselju Gaćezezi u kojem su imali snažno uporište. Jedna kolona vozila pripadnika JNA upala je u zasjedu te je zarobljeno 16 pripadnika rezervnog sastava JNA i jedan major. To je bilo iznimno bitno za daljnje razmjene tijekom Domovinskog rata. Ova jutarnja akcija bila je velika pobjeda hrvatskih branitelja, osim što je oslobođen most i prometnica Jadranska magistrala, agresor je bio odbačen sa samog mosta otkud je prethodnih dana bombardirao i napadao grad. Akcijom su se spojili branitelji s područja Šibenika i područja Vodica. Zanimljivo, predsjednik Tuđman je nakon akcije razgovarao s Josipom Jurasom, predsjednikom Kriznog štaba Šibenik te mu je rekao: „Pa, pobogu, Jurasu, što to vi Šibenčani napraviste? Uzdrмали ste Beograd. Svi o vašim podvizima pričaju!“¹⁵⁵ JNA je bio neugodno iznenađen obranom Šibenik jer je to prvi grad u Domovinskom ratu koji se tako uspješno obranio i koji je odnio prvu veću pobjedu te je odbacio agresora od grada. Ovom bitkom se osjetila slabost vojske JNA, a zasigurno je bio uzdrman

¹⁵¹ „Preko mosta neće prijeći!“, *Slobodna Dalmacija* (Split), br. 14660, 22. rujna 1991., str. 4

¹⁵² Livaković, *Šibenik u Rujanskom ratu*, str. 78-79

¹⁵³ Runtić, *Domovinski rat – vrijeme rata*, str. 395

¹⁵⁴ Livaković, *Šibenik u Rujanskom ratu*, str. 118

¹⁵⁵ Isti, str. 124

moral vojske nakon teškog poraza. Sljedećeg dana ujutro, u 11:27 Šibenčani su pozvani da iziđu iz svojih skloništa te je označen kraj rujanskog rata u Šibeniku.

5.3. POSLJEDICE BITKE ZA ŠIBENIK

U bitci za Šibenik s hrvatske strane je poginulo sveukupno troje branitelja (Marinko Kardum, Zoran Cvitan i Branko Tanfara) te je poginulo sedam civila. Osim toga, za vrijeme bitke bilo je ranjeno 113 osoba, od toga 64 civila. S druge strane, vojska JNA izgubila je preko 30 vojnika. Šibenski branitelji su agresoru nanijeli i veliku materijalnu štetu, uništili su ili onesposobili 22 zrakoplova, 4 helikoptera, 25 tenkova, a zarobljena su 34 plovila ratne mornarice.¹⁵⁶ Podaci o uništavanju tehnike vojske JNA nisu sa sigurnošću točni jer je bilo iznimno teško pratiti broj uništenih vozila i aviona tijekom bitke.

Šibenik je za vrijeme rata pretrpio velike materijalne štete, uništeno je mnoštvo stanova i stambenih objekata. Snage JNA su granatirale većinu gospodarskih objekata u gradu, a među njima su najviše nastradale Tvornica lakih metala, šibenska Vinarija te veliki dio luke. Osim spomenutih, iznimno su bili oštećeni autobusni kolodvor, benzinske crpke, hoteli, vodovod i mnogi drugi objekti. U granatiranjima su uništeni ili oštećeni i mnogi kulturni spomenici: Katedrala sv. Jakova i još nekoliko crkava, tvrđava sv. Mihovila, Zgrada Muzeja grada Šibenika, Gradska vijećnica, palača Šižgorić – Galbijani, zgrada kazališta.¹⁵⁷ Iz ovih podataka jasno je uočljivo da agresor nije granatirao samo strateški važne objekte nego i mnoge kulturne spomenike i sakralne objekte, ali i privatne stambene objekte te je vidljiva surovost napada na Šibenik.

Treba istaknuti iznimno dobar rad šibenske bolnice za vrijeme bitke. Svi odjeli unutar bolnice bili su premješteni u podrum te su se svi pacijenti nalazili u podrumu bolnice gdje je bilo organizirano sklonište. Od srpnja 1991. godine do siječnja 1992. u kirurškoj službi u Šibeniku je liječen 321 pacijent (najviše za vrijeme rujanske bitke), od toga 40% civila, a među njima i desetero djece. U istom ovom razdoblju Medicinski centar Šibenik je zabilježio 80 poginulih u ratnim sukobima (ratnici i civili).¹⁵⁸

¹⁵⁶ Isti, str. 128-129

¹⁵⁷ Livaković, *Šibenik u Rujanskom ratu*, str. 144-146

¹⁵⁸ Radonić, Vedran, *Domovinski rat – Napadi na Hrvatske gradove i bolnička skrb stradalnika*, Split: Crkva u svijetu – Hrvatsko katoličko liječničko društvo, 2015., str. 189

24. rujna Šibenik se ponovno vratio normalnom životu. Otvorene su trgovine i ugostiteljski objekti, a ljudi su ponovno krenuli s radom. Rat više nije bio u gradu te su stanovnici počeli normalno živjeti.¹⁵⁹

Iako je Šibenik bio obranjen, materijalne štete bile su ogromne te je trebalo mnogo vremena da se grad oporavi i obnovi. Ovom pobjedom Dalmacija nije bila podijeljena na dva dijela te je ostala prometna povezanost između Splita, Šibenika i Zadra. To je bilo iznimno bitno jer bi se Dalmacija jako teško obranila da je bila podijeljena. Također, za vrijeme bitke uvelike je oštećena Jugoslavenska ratna mornarica, a udareni su i temelji Hrvatske ratne mornarice što je iznimno bitno za daljnji tijek rata u Dalmaciji.

¹⁵⁹ „Useljavanje“ života“, *Slobodna Dalmacija* (Split), br. 14663, 25. rujan 1991., str. 6

6. DOGAĐANJA NA ŠIBENSKOM PODRUČJU DO KRAJA 1991. GODINE

Nakon bitke za Šibenik nije prestala opasnost za grad, iako su se snage JNA i srpski pobunjenici povukli, preko 28% tadašnje Šibenske županije bilo je okupirano, a opća opasnost u gradu trajala je više od 30 mjeseci. Grad je bio neprekidno granatiran sve do prosinca 1993. godine, a posljednji put je granatiran u kolovozu 1995. godine.¹⁶⁰

Idućih nekoliko dana stanovništvo Šibenika je bilo na velikom oprezu, očekivao se novi napad agresora, ali do toga srećom nije došlo. JNA i pobunjenici su učvrstili svoj položaj u naselju Gaćelezi, ali prijetila je svakodnevna opasnost. Primjerice 27. rujna su tenkovi ponovno krenuli iz Gaćeleza te su branitelji pomislili kako agresor ponovno pokušava zauzeti Šibenski most.¹⁶¹ Nakon što se JNA povukla, MUP i Hrvatska vojska su ojačali svoje položaje na mostu i u okolici Šibenika te je agresoru sada bilo mnogo teže doći do ulaza u grad.

Stanovnici Šibenika do kraja 1991. godine osim granatiranja nisu doživljavali veće opasnosti, od 1. listopada je ponovno počela nastava u školama, a život se vratio u normalu. Rat se prebacio u zaleđe Vodica i Skradina. Agresor više nije imao ambicije za napad, nego je branio ono što je ranije bilo osvojeno. Međutim, unutar Šibenika se nalazio dio jugovojske te je do kraja godine hrvatska strana pregovarala s Kninskim korpusom oko iseljavanja te vojske iz grada.¹⁶²

Srpske snage su se do kraja 1991. godine na području Dalmacije počele više fokusirati na Zadar i na Dubrovnik, a uvidjele su da će Šibenik biti jako teško osvojiti. Upravo zbog toga je JNA uglavnom držala crtu obrane na području zaleđa u Skradinu i Vodicama. Početkom studenog vojska JNA je pokušala odraditi napad prema Vodicama i Skradinu, ali bez velikog uspjeha. U tim naseljima objavljena je zračna opasnost, civili su bili evakuirani, a napad se vršio uglavnom iz topničke vatre.¹⁶³ Na području Drniša također su se vodile bitke, ali slične kao i na području Skradina i Vodica, s velike udaljenosti uz određena bombardiranja.¹⁶⁴ Vidljivo je kako je nakon bitke za Šibenik vojska JNA odustala od svojih velikih planova na šibenskom području jer su uvidjeli da su hrvatski branitelji spremni na napade jugovojske. Zbog toga se većina napada

¹⁶⁰ Radonić, *Domovinski rat – Napadi na Hrvatske gradove...*, str. 188

¹⁶¹ „Tenkovi opet kreću?“, *Slobodna Dalmacija* (Split), br. 14665, 27. rujna 1991., str. 9

¹⁶² Runtić, *Domovinski rat – vrijeme rata*, str. 399

¹⁶³ Isti, str. 406

¹⁶⁴ Isti, str. 418

prebacila prema Zadru i prema Dubrovniku, a na području Šibenika odnosno šibenskog zaleđa se držala crta te nije bilo nekih značajnijih napada.

113. brigada hrvatske vojske je krajem 1991. godine u borbama sa srpskim pobunjenicima i JNA napredovala u pravcu Gaćeleza, a pokušali su zauzeti i Čistu Malu.¹⁶⁵ Ovim pokušajima i osvajanjima određenih naselja koja su bila u rukama agresora, Hrvatska vojska pripremala je teren za akcije 1992. godine kada su srpske snage bile odbačene još dalje od Šibenika. Pritom najviše treba istaknuti operaciju *Miljevci* kojom je oslobođen veliki dio teritorija u šibenskom zaleđu.

U studenom dolazi do pregovora između vojske JNA i hrvatske strane u naselju Žitnić, koje se nalazi u blizini Drniša. Na strani vojske JNA na pregovore je došao zapovjednik Kninskog korpusa Vladimir Vuković, a s hrvatske strane predstavnici vlasti općine Šibenik, Policijske uprave i Hrvatske vojske. Glavni cilj pregovora bio je odlazak jugovojske s područja Šibenika i Drniša. Predstavnici hrvatske strane su smatrali kako se vojska iz Šibenika treba povući morskim putem, a iz Drniša kopnom. Major Vuković se složio s tim, ali nije potpisao nikakav dokument kojim bi to bilo omogućeno.¹⁶⁶ Tek 21. studenog dolazi do konačnog rješenja te je potpisan sporazum o napuštanju svih vojarni u Šibeniku, Divuljama i Splitu te zabrani svih oružanih aktivnosti od Kvarnera do Ploča i deblokadi svih jadranskih luka.¹⁶⁷

Do kraja 1991. godine na Jadranu su se dogodile još dvije pomorske blokade. Druga po redu pomorska blokada Jadrana se dogodila od 3. do 13. listopada. Jugoslavenska ratna mornarica opet je stavila blokadu na plovidbu svim brodovima na Jadranu, civilnim, trgovačkim i turističkim. Blokada se vršila nad sedam luka na Jadranu, a među njima i na šibensku luku.¹⁶⁸ U ovoj pomorskoj blokadi napadani su civilni brodovi i brodovi *Jadrolinije*, ali su bile granatirane i jadranske luke. Treća pomorska blokada trajala je od 7. studenog do 3. prosinca. Ova blokada bila je i najduža od svih te je plovidba po Jadranu bila nemoguća. Međutim, situacija u Šibeniku bila je drugačija nego u ostalim gradovima na Jadranu. Hrvatska vojska je u bitci za Šibenik zarobila cjelokupno brodovlje JRM-e u luci, a obalnim baterijama na Žirju i Zečevu je kontrolirala otvoreno more. Zbog toga je situacija na šibenskom području bila mnogo bolja nego u ostalim gradovima.¹⁶⁹ Već spomenutim sporazumom iz Žitnića je dogovoreno da

¹⁶⁵ Marijan, Davor, *Domovinski rat*, str. 161

¹⁶⁶ Runtić, *Domovinski rat – vrijeme rata*, str. 409

¹⁶⁷ Ur. Nazor, Ante, *Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990.-1995. – Memoarsko gradivo, Prilozi za povijest Hrvatske ratne mornarice u Domovinskom ratu (1991.)*, str. 91

¹⁶⁸ Radivojević, *Nepokoreni Jadran*, str. 60-64

¹⁶⁹ Ur. Nazor, Ante, *Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990.-1995. – Memoarsko gradivo, Prilozi za povijest Hrvatske ratne mornarice u Domovinskom ratu (1991.)*, str. 88-90

se dogodi deblokada svih luka na Jadranu. Međutim, deblokada je nekoliko puta bila odgađana, a konačno je 3. prosinca 1991. godine svaka luka na Jadranu bila deblokirana osim Dubrovnika.

Krajem 1991. godine bilo je jasno vidljivo kako zaraćene strane ne mogu više napredovati, srpski pobunjenici i vojska JNA su zauzeli teritorije gdje je srpsko stanovništvo bilo većinsko, a na ostalom području je otpor hrvatskih branitelja bio prevelik. S druge strane, Hrvatska vojska krajem 1991. godine nije bila toliko jaka da može krenuti u protunapad. Krajem godine dolazi do novih zasjedanja Skupštine SAO Krajine koja se zbog ratnih stanja nije već neko vrijeme bila sastajala. Predsjednik Vlade SAO Krajine Milan Babić je želio da se donese novi ustav i da se proglasi Republika Srpska Krajina. To se i dogodilo na sjednici u Kninu 19. prosinca 1991. godine. Donesen je novi ustav te je u skladu s njim proglašeno da je Republika Srpska Krajina nacionalna država srpskog naroda, glavni grad te države je Knin, a teritorij čine tri srpske oblasti: Krajina, Zapadna Slavonija i Slavonija, Baranja i Zapadni Srijem. Simboli države su srpska crveno-plavo-bijela zastava, grb na kojem je bijeli dvoglavi orao, a himna države je „Bože pravde“.¹⁷⁰

Ovo je posljednji bitniji događaj koji se dogodio na širem šibenskom području 1991. godine. Bojište je bilo utvrđeno, nijedna vojska nije napredovala, a najbitnije za hrvatsku stranu jest da se Šibenik uspio obraniti i da je izvojevao prvu veliku pobjedu Hrvatske vojske u Domovinskom ratu te je to bio prvi grad koji se uspio obraniti u tako kratkom razdoblju.

¹⁷⁰ Barić, *Srpska pobuna u Hrvatskoj*, str. 145-147

7. ZAKLJUČAK

Godina 1991. se s pravom može nazvati najtežom godinom u povijesti Šibenika i njegove okolice. Grad Šibenik u svojoj povijesti nikad nije bio osvojen zbog svog specifičnog geografskog položaja. S mora je jako teško prići gradu zbog kanala sv. Ante koji je iznimno uzak, a s kopnene strane grad ima iznimno dobre predispozicije za obranu. Upravo tako ni u rujnu 1991. godine agresor nije uspio osvojiti grad. Još i prije 1991. godine je stanovništvo na širem šibenskom području bilo terorizirano od strane srpskih pobunjenika te je na tom području bio određen broj osoba srpske nacionalnosti koji se borio za neovisnost i stvaranje velike Srbije. Središte srpske pobune nalazilo se u Kninu koji je udaljen pedesetak kilometara od Šibenika. Do sredine 1991. godine su srpski pobunjenici osnivali institucije te su se pripremali za rat uz velike potporu Srba (na čelu sa Slobodanom Miloševićem). Jak utjecaj među srpskim pobunjenicima su imali Jovan Rašković, Milan Babić i Milan Martić koji su „pripremali“ teren za oružanu srpsku pobunu. Na razne načine (preko medija, raznih skupova, mitinga i sl.) su glavni ljudi u Srpskoj Krajini okupljali četnike te ih pripremali za borbe koje će prerasti u Domovinski rat. Upravo zbog ovih osoba je pobuna u tadašnjoj šibenskoj i kninskoj općini bila možda i najjača u cijeloj Republici Hrvatskoj te se iz tih dijelova širio srpski ustanak koji je tekao prema Lici i Slavoniji.

Nadalje, srpskim pobunjenicima je u prilog išla pomoć od vojske JNA koja je u prvim mjesecima 1991. godine držala distancu i od Hrvata i od pobunjenih Srba, ali je u drugoj polovici 1991. godine, kada je krenuo otvoreni sukob između Hrvata i Srba, otvoreno stala na stranu pobunjenih Srba. Vojska JNA je u tom razdoblju bila jedna od jačih vojnih sila u Europi te je imala veliku nadmoć nad hrvatskim braniteljima u naoružanju. Do druge polovice 1991. godine Republika Hrvatska osniva svoju vlastitu vojsku te se vojno stabilizira i sukobljava sa srpskim snagama. U samom Šibeniku se osniva 113. brigada koja je uz pomoć MUP-a i 4. gardijske brigade najzaslužnija za obranu Šibenika, ali i mjesta u okolici Šibenika.

Glavna tema ovog rada je rujanska bitka za Šibenik te prva velika pobjeda hrvatskih branitelja u Domovinskom ratu. Bitka je imala veliki značaj za cjelokupni rat u Hrvatskoj, da je Šibenik pao, vrlo vjerojatno bi i ostatak Dalmacije pao. Dalmacija bi bila podijeljena na dva dijela, Zadar bi ostao u okruženju i teško bi izdržao napade agresora, a Split i Dubrovnik bi također bili u lošoj situaciji. Zbog toga šibenska pobjeda treba biti zlatnim slovima upisana u hrvatsku povijest te se treba slaviti zbog svoje važnosti. U tih sedam dana bitke je Šibenik doživio strašna

razaranja, ali uz pomoć hrabrih branitelja i ostalih osoba koje su na bilo kakav način sudjelovale u obrani, grad je bio obranjen te su sedmog dana srpske snage odbačene s najvažnije strateške pozicije u bitci, a to je Šibenski most. Šibenik je branilo manje od 2 tisuće branitelja dok je na agresorskoj strani bilo više od 5 tisuća vojnika uz iznimno jako naoružanje 9. korpusa JNA. Uz kopnenu silu, jugovojska je imala iznimnu pomorsku moć. Vješti šibenski branitelji su nekoliko dana prije bitke uspjeli zauzeti obalnu bateriju na Žirju, a u toku bitke za Šibenik i obalnu bateriju na Zečevu. Uz to, u toku bitke je zarobljeno preko 30 brodova Jugoslavenske ratne mornarice te su u Šibeniku stvoreni preduvjeti za osnivanje Hrvatske ratne mornarice. Osim zauzimanja vojarni unutar grada te osvajanje obalnih baterija treba istaknuti bitku kod Pakova Sela i zaustavljanje snaga JNA kod Skradina koji su bili važan faktor u obrani Šibenik. Na tom području je agresor bio zaustavljen te tako nije mogao napadati grad iz više pravaca pa su se šibenski branitelji mogli lakše obraniti. Uz sve ove događaje Šibenik se uspio obraniti te su snage JNA i srpski pobunjenici bili odbačeni na svoje stare položaje kod Gaćeleza, a s morske strane su bili odbačeni daleko od Šibenika. Uz šibenske branitelje treba istaknuti hrabrost branitelja koji su se borili na vodičkoj strani te nisu dopustili ni zauzimanje grada Vodica i okolnih mjesta.

Treba istaknuti kako je ova bitka jedna od ključnih pobjeda u Domovinskom ratu. Jedan od razloga je već spomenuto moguće presijecanje Dalmacije, a ova pobjeda je iznimno bitna jer je podigla moral hrvatskih branitelja na cijelom teritoriju Republike Hrvatske te su šibenski branitelji pokazali da jugovojska nije toliko moćna te se može poraziti. Vojnicima JNA je s druge strane moral nakon poraza bio nizak te su njihovi napadi nakon te turobne 1991. godine počeli slabjeti i opadati. Nakon ovih događaja se agresor do kraja rata nije uspio približiti Šibeniku i Vodicama te je 1991. godina ključna za obranu Hrvatske na šibenskom području. S obzirom na sve napisano iz ovoga rada možemo zaključiti kako je obrana Šibenika iznimno važna za Domovinski rat i kako su šibenski branitelji slavni junaci Domovinskog rata te bi ih tako trebali prikazivati u povijesnoj literaturi.

8. POPIS IZVORA I LITERATURE

8.1. IZVORI

8.1.1. ARHIVSKI IZVORI

1. Ur. Rupić, Mate, *Republika Hrvatska i domovinski rat 1990.-1995., Dokumenti, Knjiga 1., Oružana pobuna Srba u Hrvatskoj i agresija Oružanih snaga SFRJ i srpskih paravojskih postrojbi na Republiku Hrvatsku (1990.-1991.)*. Zagreb: Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskoga rata Zagreb, 2007.
2. Ur. Rupić, Mate, *Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990.-1995. - Dokumenti, Knjiga 2., Dokumenti institucija pobunjenih Srba u Republici Hrvatskoj (1990.-1991.)*, Zagreb – Slavonski Brod: Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, 2007.,
3. Ur. Brigović, Ivan, Radoš, Ivan, *Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990.-1995. – Dokumenti, Knjiga 19., 9. korpus JNA (1991.)*, Zagreb: Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, 2016.
4. Darovatelj Vukošić, Nikola, *Dokumenti – Šibenik; Hrvatske i srpske provenijencije (MUP Policijska uprava Šibenik) 1990.-1992.*, Zagreb: Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar, DVD br. 1938
5. Ur. Milardović, Anđelko, priredio Pauković, Davor, *Uspon i pad „Republike Srpske Krajine“ Dokumenti*, Zagreb: Centar za politološka istraživanja, 2005.
6. Ur. Nazor, Ante, *Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990.-1995. – Memoarsko gradivo, Prilozi za povijest Hrvatske ratne mornarice u Domovinskom ratu (1991.)*, Zagreb: Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, 2007.

8.1.2. NOVINE

1. *Slobodna Dalmacija* (Split), rujan 1991.
2. *Hrvatski vojnik* (Zagreb), studeni 1991.

8.2. KNJIGE I ČLANCI

1. Barić, Nikica, *Srpska pobuna u Hrvatskoj 1990.-1995.*, Zagreb: Golden marketing-Tehnička knjiga, 2005.
2. Bobeta, Luka, *Rat u Hrvatskoj*, Zagreb: Radnička biblioteka Božidar Adžija, 2003.

3. Boljkovac, Josip, „*Istina mora izaći van...*“, *Sjećanja i zapisi prvog ministra unutarnjih poslova neovisne Hrvatske*, Zagreb: Golden marketing-Tehnička knjiga, 2009.
4. Čelan, Joško, *Oteto zaboravu – Domovinski rat na hrvatskome jugu*, Split – Dugopolje: Pleter, 2001.
5. Ur. Despot, Zvonimir, Lucić, Josip, *4. gardijska brigada Hrvatske vojske – Pauci*, Zagreb: Despot Infinitus d.o.o., 2013.
6. Gulin, Darko, *Ratna luka Šibenik*, Šibenik: Gradska knjižnica Juraj Šižgorić, 2011.
7. Ferić, Stanko, *Kamen za mozaik Domovinskog rata 1991.-1995.*, Šibenik: Gradska knjižnica Juraj Šižgorić, 1996.
8. Javorović, Božidar, *Velikosrpska najezda i obrana Hrvatske*, Zagreb: Defimi s p.o., 1995.
9. Jelić, Ivo, *4. brigada ZNG: čovjek i rat 90/92*, Split: Hrvatski časnički zbor, 2005.
10. Knežević, Domagoj, „Srpska Demokratska Stranka od konstituiranja prvog višestranačkog Sabora do početka srpske pobune u Hrvatskoj u kolovozu 1990.“, *Radovi zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, No. 60, 2018.
11. Livaković, Ivo, *Šibenik u Rujanskom ratu 1991.*, Šibenik: Ogranak Matice Hrvatske u Šibeniku, 2009.
12. Marijan, Davor, *Domovinski rat*, Zagreb: Despot Infinitus d.o.o., 2016.
13. Marijan, Davor, Barić, Nikica, *Raspad Jugoslavije i stvaranje Hrvatske države*, Zagreb: AGM d.o.o., 2020.
14. Nazor, Ante, *Velikosrpska agresija na Hrvatsku 1990-ih*, Zagreb: Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, 2011.
15. Ogorec, Marinko, *Hrvatski Domovinski rat 1991.-1993.*, Opatija: Otokar Keršovani, 1994.
16. Radelić, Zdenko, Marijan, Davor, Barić, Nikica, Bing, Albert, Živić, Dražen, *Stvaranje hrvatske države i Domovinski rat*, Zagreb: Školska knjiga, 2006.
17. Radivojević, Gradimir, *Nepokoreni Jadran 1991/92. (Kronika jednog bezumlja)*, Rijeka: Dušević & Kršovnik, p.o., 1993.
18. Radonić, Vedran, *Domovinski rat – Napadi na Hrvatske gradove i bolnička skrb stradalnika*, Split: Crkva u svijetu – Hrvatsko katoličko liječničko društvo, 2015.

19. Ramljak, Tomislav, *Sa samo dva minobacača...u rat za šibenski (k)raj*, Zagreb: Nova stvarnost, 2000.
20. Runtić, Davor, *Domovinski rat – rat prije rata*, Vinkovci – Šibenik: Biblioteka Domovinski rat, 2004.
21. Runtić, Davor, *Domovinski rat – vrijeme rata*, Vinkovci – Šibenik: Biblioteka Domovinski rat, 2005.
22. Ružić, Slaven, *Djelovanje „Vlade Republike Srpske Krajine“ 1991.-1995.*, Zagreb: Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, 2017.
23. Šimac, Petar, *Svjedočanstva o Domovinskom ratu u Dalmaciji 1991.*, Split: F.K. Omiš, 2001.
24. Valentić, Mirko, *Rat protiv Hrvatske 1991.-1995., Velikosrpski projekti od ideje do realizacije*, Zagreb: Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, 2010.

8.3. INTERNETSKI IZVORI

1. Lada Puljizević, „Domoljublje i hrabrost obranilo je Šibenik“, *Hrvatski vojnik*, br. 613, 18.09.2020., <https://hrvatski-vojn timer.hr/domoljublje-i-hrabrost-obranilo-je-sibenik/>
2. Iva Gugo, „Šibenska bitka – bitka koja je odredila tijek Domovinskog rata“, *Hrvatski vojnik*, br. 561, 21.09.2018., <https://hrvatski-vojn timer.hr/sibenska-bitka-bitka-koja-je-odredila-tijek-domovinskog-rata/>
3. Knez, Luka, „Kako je Miroslav Mlinar odglumio „ustašku žrtvu““, *Vojna povijest*, 15. lipanj 2021., <https://vojn timer.povijest.vecernji.hr/vojna-povijest/kako-je-miroslav-mlinar-odglumio-ustasku-zrtvu-1500620>

SAŽETAK

Domovinski rat jedan je od najvažnijih događaja u hrvatskoj novijoj povijesti. Preko rata Hrvatska je stvorila vlastitu državu i krenula ka stvaranju moderne europske države. Na širem šibenskom području Domovinski rat je uvelike utjecao na stanovništvo te se na tom području stvarala Republika Srpska Krajina, paradržava srpskih pobunjenika. Glavni grad države bio je Knin te je jedna od glavnih pretenzija srpskih pobunjenika bilo osvajanje Šibenika i Dalmacije. Već krajem 1990. godine srpska pobuna jača na ovom području te se sve više terorizira hrvatsko stanovništvo u zaleđu Šibenika. Kroz 1991. godinu čelni ljudi srpskih pobunjenika institucionalno i vojno pripremaju napad na Hrvatsku uz pomoć vojske JNA, a na šibenskom području vojno djeluje 9. korpus JNA. U rujnu 1991. godine dolazi do bitke za Šibenik, prve velike pobjede hrvatskih branitelja u Domovinskom ratu. Šibenska bitka trajala je od 16. do 23. rujna, a malobrojni branitelji su uspjeli obraniti grad te su tako zaustavili podjelu Dalmacije na dva dijela. Zbog toga Rujanska bitka u Šibeniku ima veliki utjecaj na cjelokupni Domovinski rat i prelazi lokalne razmjere. Zbog obrane Šibenika Dalmacija nije bila podijeljena na dva dijela i ostali dalmatinski gradovi su bili u dobrom položaju. Tijekom bitke su veliku ulogu odigrali predstavnici 113. brigade, MUP-a RH, ali i mnogi drugi ljudi koji su sudjelovali u zauzimanju obalne baterije na Zečevu i Žirju, osvajanju vojarni i remontnog zavoda *Velimir Škorpik*. Pobjedom šibenskih branitelja i osvajanjem plovila u šibenskoj luci stvoreni su preduvjeti za osnivanje Hrvatske ratne mornarice. Ovom veličanstvenom pobjedom snage JNA su odbačene na svoje stare položaje daleko od grada Šibenika te se do kraja Domovinskog rata nisu uspjele približiti gradu Šibeniku i Vodicama, a s morske strane nisu predstavljale toliku opasnost na srednjem Jadranu. Osim toga, bitkom je podignut moral braniteljima u čitavoj Republici Hrvatskoj dok je ova bitka imala suprotan učinak na agresora. Godina 1991. je ključna za daljnje događaje u Domovinskom ratu na šibenskom području.

Ključne riječi: Domovinski rat, Šibenik, srpska pobuna, JNA, 1991., Rujanski rat

SUMMARY

The Homeland War is one of the most important events in Croatian recent history. During the war, Croatia created its own state and set out to create a modern European state. In the wider Šibenik area, the Homeland War greatly affected the population, and the Republic of Serbian Krajina, a parastate of Serbian rebels, was created in that area. The capital of the state was Knin and one of the main pretensions of the Serbian rebels was the conquest of Šibenik and Dalmatia. At the end of 1990, the Serbian rebellion started getting stronger in this area and the Croatian population in the hinterland of the Šibenik was increasingly terrorized. Throughout 1991, the leaders of the Serbian rebels were institutionally and military preparing an attack on Croatia with the help of the JNA army, and the 9th JNA corps was operating militarily in the Šibenik area. The battle of Šibenik took place in September 1991, the first great victory of Croatian defenders in the Homeland War. The Šibenik battle lasted from 16 to 23 September, and a small number of defenders managed to defend city, thus stopping the breakdown of Dalmatia into two parts. Therefore, the September battle of Šibenik had a great impact on the entire Homeland War and exceeds local proportions. Due to defense of Šibenik, Dalmatia was not divided into two parts and other Dalmatian cities were in good position. During the battle, a large role was played by representatives of the 113th Brigade, the Ministry of the Interior of the Republic of Croatia, but also many other people who participated in the capture of the coastal battery at Zečevo and Žirje, the captures of military objects and overhaul *Velimir Škorpik*. The victory of the Šibenik defenders and the capture of the ships in the port of Šibenik created the preconditions for the establishment of the Croatian Navy. With this magnificent victory, the Serbian forces were thrown back to its old positions far from the city of Šibenik, and by the end of the Homeland War the enemy failed to approach the cities of Šibenik and Vodice, and from the sea wasn't danger to the central Adriatic. In addition, the battle raised the morale of the defenders throughout the Republic of Croatia, while this battle had the opposite effect on the Serbian forces. The year 1991 was crucial for further events in the Homeland War in the Šibenik area.

Key words: Homeland War, Šibenik, Serbian rebellion, JNA, 1991, the September War